

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Формування доходів Державного бюджету України»

Студентки 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Мерко Анастасії
Степанівни

Науковий керівник
д.е.н., професор

Волосович Світлана
Василівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України,
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	6
1.1. Економічна природа доходів Державного бюджету.....	6
1.2. Зарубіжний досвід формування доходів бюджету в країнах з розвинутою економікою.....	14
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	19
2.1. Сучасний стан формування доходів Державного бюджету України.....	19
2.2. Аналіз планування і виконання доходів Державного бюджету України.....	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	38
3.1. Ефективність формування дохідної частини Державного бюджету.....	38
3.2. Диверсифікація джерел доходів Державного бюджету.....	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Доходи державного бюджету забезпечують як соціально-економічний розвиток країни на загальнодержавному і регіональному рівнях, так і забезпечують розподіл й перерозподіл валового внутрішнього продукту між верствами населення і територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян. Важливою умовою виконання бюджетом цієї ролі є збалансування її доходів з видатками. Адже значне перевищення видатків над доходами призводить до економічної кризи, зростання державного боргу, дефіцитів бюджетів усіх рівнів тощо.

Багатогранність економічних відносин, що відбуваються у процесі бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку, вимагає ґрунтовного вивчення характеру та напрямів таких відносин. Державний бюджет впливає на всі процеси, які відбуваються у соціальній та економічній сферах суспільства. Тому актуальним є дослідження методів, видів і джерел формування державних доходів та проведення їх оцінки з метою виявлення шляхів їх збільшення та раціонального використання.

Теоретичний аналіз наукових праць присвячених формуванню доходів бюджету знайшли відбиток у широкого загалу науковців, серед яких зазначимо публікації українських вчених В. Базилевича, А. Єпіфанова, О. Кириленко, Ю. Ковалю, І. Лук'яненко, В. Опаріна, В. Федосова, Ю. Хмарука, І. Чугунова, С. Юрія, та інших. Проте в науковій літературі та численних навчально - методичних публікаціях питання формування та оцінки доходів державного бюджету висвітлено не досить детально. Тому дана проблема потребує подальшого наукового дослідження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є дослідження формування доходів Державного бюджету та виявлення їх пріоритетних напрямів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: визначити економічну сутність доходів державного бюджету та їх характеристику;

- дослідити зарубіжний досвід формування доходів бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;

- провести аналіз формування доходів державного бюджету України на сучасному етапі;
- оцінити ефективність формування дохідної частини бюджету;
- окреслити основні проблеми при формуванні дохідної частини бюджету та визначити шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є доходи Державного бюджету.

Предметом дослідження є економічні відносини, що складаються в процесі формування дохідної частини бюджету.

Методи дослідження. Методичний апарат дослідження становлять метод системного підходу, який використовувався при дослідженні формування доходів бюджету, метод наукової абстракції, який застосовувався для поглибленого пізнання сутності доходів бюджету, шляхом виокремлення основних, найсуттєвіших сторін даної категорії, методи порівняння, аналізу і синтезу, статистичного аналізу які використовувались при дослідженні стану доходів державного бюджету загалом, а також окремих його складових протягом 2015-2018 рр. та інші.

Інформаційну базу дослідження склали дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Світового банку, нормативні та законодавчі акти, монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів.

Основні результати, які визначають наукову новизну роботи, полягають у наступному:

- визначено критерії групування чинників впливу на формування системи доходів Державного бюджету України;
- систематизація резервів збільшення доходів Державного бюджету України
- виявлення взаємозв'язку стратегічних напрямів розбудови ринкової економіки із формуванням системи доходів Державного бюджету України, на основі чого запропоновано тактичні та стратегічні напрями її вдосконалення, що дозволить забезпечити достатність бюджетних коштів для виконання державою своїх функцій.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення дисертаційного дослідження доведено до рівня конкретних рекомендацій щодо вдосконалення формування доходів бюджетів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному системному підході до дослідження проблем оптимізації формування доходів Державного бюджету з одночасним виявленням резервів його зростання.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменування) і 5 додатків. Основний текст дисертаційної роботи становить 53 сторінки комп'ютерного набору. Робота містить 10 таблиць і 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Економічна природа доходів Державного бюджету

Бюджетна система України є важливою складовою фінансової системи й основним механізмом здійснення та проведення фінансової політики держави. Провідне місце в даній системі займає Державний бюджет, оскільки саме він забезпечує акумулювання коштів, які є необхідними для фінансування держави та активно впливає на економічні, соціальні, національні та релігійні процеси в суспільстві.

Державний бюджет – це централізований фонд грошових ресурсів, що знаходиться в розпорядженні уряду для фінансування державного апарату, збройних сил, виконання соціально - економічних функцій. Бюджет служить також одним з найсуттєвіший важелів державного регулювання економіки, впливу на господарську кон'юнктуру, вжиття антикризових заходів та являє собою річний план державних видатків і джерел їх фінансового покриття [17, с.714].

Доходи бюджету є важливим елементом впливу держави на соціально-економічний розвиток суспільства. Сутність і роль доходів державного бюджету проявляються в процесі їх формування, розподілу та відтворення з метою забезпечення фінансування суспільно необхідних видатків. Вони функціонують в умовах розширеного суспільного відтворення і мобілізації бюджетних ресурсів в єдиному фонді грошових коштів з метою використання для забезпечення виконання функцій держави [45, с.215].

Доходами бюджету вважають об'єктивне економічне явище, яке відображає сукупність економічних відносин щодо розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування основного централізованого фонду грошових коштів держави. За своєю соціально-економічною сутністю доходи бюджету, з одного боку, є результатом

розподільних процесів, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави [11, с. 51-52].

Узагалі, існує велика кількість ідей та думок з приводу тлумачення поняття «доходи Державного бюджету». Кожен автор визначає його по-різному, враховуючи усі фактори та процеси фінансового середовища.

Так, В.Д. Базилевич під доходами державного бюджету розуміє грошові відносини, які складаються між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення й акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавному фонді з метою їх подальшого використання, тобто для здійснення державою своїх функцій [5, с.51].

Ц. Огонь узагальнює поняття доходів бюджету як «єдиної, цілісної системи специфічних економічних відносин, які виникають в умовах розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування загальнодержавного фонду фінансових ресурсів для забезпечення виконання, насамперед, конституційних зобов'язань» [25, с.27].

На думку Ю.В. Пасічника, доходи Державного бюджету - це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативно-правовими актами і необхідні для виконання її функцій [27, с. 117].

А.О. Єпіфанов під доходами визначає грошові відносини з приводу розподілу вартості, тобто це частина внутрішньо-валового ВВП, що використовуються державою для здійснення своїх функцій [16, с. 141].

М. Карлін вважає доходи державного бюджету сукупністю грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, що використовуються нею для виконання її основних завдань і функцій [21, с.53].

Отже, розглядаючи наведені вище та у додатку А дефініції можна зробити висновок, що серед економістів утвердилося уявлення про те, що доходами Державного бюджету виступають економічні відносини, які виникають між різними суб'єктами: державою, з одного боку, юридичними і фізичними особами – з іншого.

Що стосується класифікації доходів, то у підході до зазначеного питання ще не склалося єдиної точки зору.

С.І. Юрій окреслює доходи за наступними критеріями:

I. За рівнем бюджетної системи: доходи, які повністю зараховуються до бюджетної системи; доходи, які повністю зараховуються до місцевих бюджетів; доходи, які розщеплюються на частини, котрі зараховуються до державного і місцевого бюджетів.

II. За групами, підгрупами та видами відповідно до класифікації доходів бюджету. Доходи бюджету поділяються на такі: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; офіційні трансферти.

III. За періодичністю зарахування: систематичні та разові.

IV. За змістом: доходи загального фонду та доходи спеціального фонду.

V. За призначенням територіального формування: власні; закріплені; регульовані.

VI. За методами формування бюджету доходи бувають: від прямого вилучення доходів з державного сектору економіки; від державних угод, майна і послуг; від перерозподілу доходів юридичних та фізичних осіб за допомогою податків.

VII. За джерелами формування: зовнішні, формування яких відбувається за рахунок надходжень від міжнародного перерозподілу фінансових ресурсів; внутрішні – від перерозподілу фінансових ресурсів у межах держави.

VIII. За обставинами надходжень у бюджет: звичайні та надзвичайні [10, с.350].

В Україні основний склад доходів Державного бюджету визначається Бюджетним кодексом та Законом України про Державний бюджет на відповідний рік, який затверджується Верховною Радою України. Відповідно до 13 статті Бюджетного кодексу України, Державний бюджет складається з двох частин: загального та спеціального фондів [2].

Загальний фонд включає фінансування видатків бюджету за рахунок усіх дохідних надходжень, окрім тих, що призначено для зарахування до спеціального фонду. Загальний фонд бюджету забезпечує фінансування основних функцій держави та територіальних громад.

Загальний фонд Державного бюджету включає: надходження до Державного бюджету, визначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних виплат і не

призначені на конкретну мету, та виплати з Державного бюджету, здійснення яких передбачається за рахунок надходжень до загального фонду Державного бюджету України [28, с.157].

Спеціальний фонд формується з конкретно визначених джерел надходжень і використовується на фінансування конкретно визначених цілей та включає:

- бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету країни складається з власних надходжень (спеціальні кошти, кошти на виконання окремих доручень, інші власні надходження), субвенцій [24, с.350].

Як показано в таблиці 1.1 основними методами формування доходів бюджету є:

- Пряме вилучення доходів з державного сектору;
- Отримання доходів від державних угідь, майна і послуг;
- Перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб за допомогою податків;
- Залучення позик.

В теорії існує ще один метод формування доходів державного бюджету – емісійний дохід. Але в період емісії інфляція збільшує грошову масу, а реальна вартість фінансових ресурсів не змінюється, що й призводить до економічної кризи в країні. Зважаючи на це, в Україні даний метод формування доходів бюджету заборонений бюджетним кодексом [16, с.156].

Таблиця 1.1

Методи формування доходів бюджету [34, с. 92]

Методи формування	Види державних доходів	Джерела формування
<i>1. Продуктивна діяльність</i>		
підприємницька діяльність	частина прибутку державних підприємств	ВВП
державні послуги	державне мито компенсаційні послуги (відрахування на геологорозвідувальні, дорожні роботи тощо)	ВВП

Продовження табл. 1.1

2. Державне майно та ресурси:		
від майна та майнових прав	разові (приватизація)	національне багатство
	постійні (орендна плата, доходи від корпоративних прав)	ВВП
2.2 від ресурсів та угідь	платежі за ресурси	національне багатство
	концесії	ВВП
3. Податковий	податки	ВВП, зовнішні джерела
4. Позичковий	зовнішні позики	зовнішні джерела
	внутрішні позики	ВВП, зовнішні джерела
5. Емісійний	емісійний дохід	-

Як бачимо, основним джерелом формування державних доходів виступає створений в Україні ВВП та його новостворена вартість – національний дохід. На другому місці знаходяться зовнішні джерела, а в окремих випадках – національне багатство.

Що стосується принципів формування доходів бюджету, то вітчизняні науковці виділяють такі як фіскальна та економічна ефективність і соціальна справедливість.

Принцип фіскальної ефективності передбачає наявність достатньої кількості доходів, мінімізацію витрат на збирання доходів і запобігання ухиленню від сплати платежів до бюджету, еластичність (або гнучкість) системи доходів бюджету та рівномірний розподіл доходів між адміністративно-територіальними одиницями.

Поняття соціальної справедливості є досить умовним як з погляду різних верств населення так і різних завдань, що стоять перед суспільством. У країнах, що розвиваються, соціальна справедливість частіш за все означає перерозподіл через бюджет частини доходів багатих на користь бідних, як за рахунок надання їм певних суспільних благ, оплачених іншими членами суспільства, так і за рахунок пільгового оподаткування. У розвинених країнах такий підхід не є актуальним, оскільки соціальний добробут притаманний практично всім верствам населення, а, по-друге, значною мірою шкідливий [9, с.73].

На рівень доходів бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори, які можуть мати економічне, соціальне, політичне, національне спрямування (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Фактори, що впливають на доходи бюджету [6, с. 162]

Зовнішні	Внутрішні
1) Стан світової фінансової системи;	1) макроекономічні показники (ВВП, рівень інфляція, безробіття, бюджет-ний дефіцит тощо та їх динаміка);
2) Експортні можливості країни;	2) рівень оподаткування в країні;
3) Наявність бар'єрів для входження на міжнародні ринки;	3) платоспроможності юридичних і фізичних осіб;
4) Рівень економічної інтеграції країни;	4) рівень тінізації економіки;
5) Сальдо торговельного балансу країни;	5) стабільність національної валюти;
6) Рівень зовнішнього державного боргу.	6) рівень внутрішнього державного боргу.

Відповідно до зовнішніх факторів належать ті, вплив яких пов'язаний із зовнішнім середовищем, тобто це фактори, що діють незалежно від діяльності суб'єктів бюджетного процесу і не пов'язані безпосередньо з діяльністю держави.

Так, коливання цін на світових ринках товарів і послуг є фактором впливу на виконання бюджету і визначає доходи суб'єктів господарювання від експортно-імпоротної діяльності. Коливання доходів призводить до зменшення обов'язкових платежів, що перераховуються до бюджету.

Важливим фактором впливу на наповненість дохідної частини державного бюджету є зовнішній державний борг. Великі розміри зовнішнього боргу, а також відповідно зростання витрат на його обслуговування зумовлюють необхідність розв'язання проблеми державного боргу, а відтак і пошуку шляхів удосконалення механізму його управління. Як переконує досвід багатьох країн, чим більшим стає для держави нагромаджений зовнішній борг, тим активніше входить його обслуговування у взаємодію з функціонуванням економіки та її фінансової системи. Розв'язання проблеми обслуговування державного боргу є одним із ключових факторів економічної стабільності в країні [7, с. 144].

Щодо внутрішніх чинників впливу на бюджет, то найважливішим показником є ВВП. Динаміка ВВП віддзеркалює результативність державної фінансової системи та прогресивність державного регулювання суспільно-економічних показників бюджету на основі реального передбачення економічного розвитку та макроекономічного прогнозування, забезпечення прямого тісного взаємозв'язку між бюджетом та національною економікою з метою досягнення оптимальності в мобілізації надходжень до бюджетів України і визначення реальних пріоритетів у процесі їх розподілу та використання [26, с. 538].

Одним з важливих чинників є також індекс споживчих цін (інфляція), який використовується при плануванні доходів бюджету.

Слід зазначити, що дія інфляційних процесів може впливати на реальну вартість запланованих бюджетних доходів як у бік їх зменшення, так і в бік збільшення. Інфляційні процеси негативно впливають на доходну частину бюджету, зменшуючи реальну вартість суми надходжень податків і зборів, а також перерахувань з вищих бюджетів. Однак можливий і позитивний інфляційний вплив на доходи бюджету, наприклад, коли за рахунок інфляційного зростання цін товарної продукції відбувається збільшення сум податкових надходжень [8, с.137].

Ще одним фактором є надання податкових пільг. Зниження податкового навантаження за рахунок надання пільг призводить до порушення принципу нейтральності оподаткування і засвідчує активний вплив держави на економічні рішення суб'єктів господарської діяльності [41, с.87].

Отже, існує вагома потреба забезпечити стабільну монетарну політику в країні, контролювати рівень грошової бази і не збільшувати її безпідставно, оскільки це негативно впливає на доходну базу бюджету. Таким чином, основне спрямування політики української держави в сучасних умовах повинно бути спрямованим на зростання ВВП, оскільки цей показник найбільше впливає на доходи бюджету та стабілізує економіку країни.

Особлива роль доходів Державного бюджету полягає у тому, що правильне їх формування, організація та використання зумовлюють підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни та подальшу його стабілізацію.

Треба зауважити, що доходи бюджету доцільно розглядати як істотний фактор, що здійснює вплив на сукупне споживання та заощадження через рівень дохідності різних видів економічної діяльності. У дохідній частині бюджету зосереджується та частина вартості ВВП, яка у процесі розподілу і перерозподілу доходів і нагромаджень може бути спрямована на розвиток економіки держави, соціальний захист населення, соціально-культурні заходи, потреби оборони, управління.

Отже, доходи Державного бюджету є суттєвим комплексним фактором впливу на соціально-економічне становище держави, забезпечує її фінансову стійкість, соціальну стабільність, дає можливість здійснювати перерозподіл коштів на користь пріоритетних галузей економіки, вирішувати проблеми соціального захисту населення.

1.2. Зарубіжний досвід формування доходів бюджету в країнах з розвинутою економікою

Джерела формування дохідної частини державного бюджету є важливим показником ефективності роботи бюджетної системи країни, а відтак оптимальна структура доходів є не лише бажаною, а й необхідною. Структурна оптимізація доходів бюджету значною мірою залежить від факторів, які є унікальними для певної країни, через що теоретично малоймовірним є існування єдиної універсальної структури доходів державного бюджету, яка повною мірою задовольняла б потреби бюджетного механізму будь-якої держави.

Оптимізацію структури дохідної частини бюджету можна розглядати як мінімум з двох боків. По-перше, оптимізація передбачає максимізацію податкових надходжень до бюджету, оскільки за інших рівних умов держава зацікавлена у отриманні додаткових фінансових ресурсів для ефективнішого перерозподілу ВВП і забезпечення соціальних гарантій. По-друге, оптимізація передбачає мінімізацію соціальної несправедливості [14, с.89].

У країнах, де найбільша частка в структурі доходів бюджету припадає на непрямі податки, держава керується першим принципом. Такий сценарій виправданий за умов низької культури сплати податків населенням країни, високого рівня тінізації економіки, а тому спостерігається переважно в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою, в тому числі й в Україні. Оскільки ухилення від непрямих податків практично неможливе, то за допомогою податку на додану вартість та інших непрямих податків держава забезпечує стабільно високий рівень податкових надходжень [16, с. 125].

З іншого боку, розвинуті країни здебільшого керуються принципом соціальної справедливості. Так, у дохідних частинах бюджетів розвинутих країн непрямі податки традиційно займають невелику частку, причому найбільш соціально несправедливий за своєю сутністю податок на додану вартість присутній лише у 40 країнах світу. Податки, що передбачають прогресивну шкалу оподаткування,

забезпечують поповнення бюджету за рахунок забезпечених верств населення на користь соціально незахищених, а тому серед доходів державних бюджетів розвинутих країн переважають надходження від податку на доходи фізичних осіб та від податку на прибутки юридичних осіб. Так, у більшості розвинутих країн надходження від особистого прибуткового податку становлять понад 30% доходів державного бюджету, тобто у 6 разів більшу частину, ніж в Україні [12, с.298].

Так, наприклад Федеральний бюджет США в основному поповнюється за рахунок прямих податків, надходження від яких помітно перевищують надходження від непрямих податків (відповідно 90,5 і 9,5%). Основними джерелами федеральних доходів є прибутковий податок, на який припадає половина бюджетних надходжень, і відрахування від зарплати до фонду соціального страхування. Бюджети штатів в основному поповнюються за рахунок акцизів і податку з продажів (36%), а також податку на соціальне страхування (27%). Що стосується структури бюджету місцевих органів управління, то в ній досить високою є частка податку на майно (53%) і податку з продажів (32%) [18, с. 247].

Державний бюджет Японії формується на основі індикативних планів соціально-економічного розвитку. Прибуткова частина бюджету формується за рахунок податкових та неподаткових надходжень. У порівнянні з іншими країнами частка неподаткових надходжень у Японії достатньо висока. Сюди входять доходи від орендної плати, продажу земельних ділянок та іншої нерухомості, пені, штрафи, доходи від лотерей. У неподатковій статті доходу включається також залишок попереднього року [39, с.261].

У ФРН податки поділяються на федеральні податки, податок на землю, спільні, територіальні та церковні податки. Федеральні податки не підлягають перерозподілу. Найбільше доходів до федерального бюджету приносить прибутковий податок з фізичних осіб. У доходах федерального бюджету на другому місці стоїть ПДВ, питома вага якого становить 28%. Одним з важливих джерел поповнення бюджету є також корпоративний податок з фактичного прибутку. Податковий федералізм побудований в ФРН з максимальним урахуванням інтересів регіонів і має на увазі урівноваження податкових повноважень між центром і

регіонами та рівноправність всіх нижчестоящих бюджетів країни по відношенню до федерального бюджету [37, с. 134].

У Франції державні доходи бюджету надходять з двох джерел: податкові доходи (податки), які складають більше 96 % від загальних доходів бюджету та неподаткові доходи. Це, головним чином, доходи державних активів, доходи діяльності держави, оплати послуг, що надаються (наприклад, ліцензійні платежі) та запозичення державою. У структурі податкових доходів переважає ПДВ (49,5%), на другому місці знаходиться податок на прибуток (21%) та на третьому – податок на прибуток корпорацій (16,6%). Серед неподаткових надходжень виділяються дивіденди (37 %), доходи від власності держави (14 %) та штрафи, санкції та ін. (10 %) [19, с.45].

Прибуткова частина федерального бюджету Канади більш ніж на 90% забезпечується податковими надходженнями. При цьому частка прямих податків складає 2/3 доходів, непрямих, - понад 1/4. Провідне місце в доходах федерального бюджету належить податку з доходів фізичних осіб (близько половини надходжень). Помітну роль відіграють прибутковий, акцизи й соціальні внески [39, с.282].

Для аналізу та прогнозування доходів бюджету можна використовувати велику кількість відомих на сьогодні економіко-математичних та статистичних методів та моделей, основними з яких є такі: коефіцієнтів, нормативний, балансовий, прямого розрахунку, екстраполяції, економічного аналізу та предметно-цільовий метод бюджетного планування.

Всі вищеперелічені методи бюджетного планування широко застосовуються у світі. В той же час програмно-цільовий метод є порівняно новим як у світовій, так і у вітчизняній практиці розробки проектів бюджетів. Вперше був використаний у Сполучених Штатах Америки в середині 60-х рр. з метою планування доходів і витрат не бюджету держави чи територіальної громади, а плану доходів і витрат автомобілебудівної компанії «Форд». В Україні цей метод вперше було використано під час складання державного бюджету на 2002 р. [22, с. 149].

Аналіз досвіду використання програмно-цільового методу засвідчує різний рівень його використання, що залежить від особливостей бюджетної системи в кожній країні (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Світовий досвід запровадження програмно-цільового методу в бюджетуванні [31, с.334]

<i>Країни</i>	<i>Рік впровадження програмно-цільового методу</i>	<i>Характеристика бюджетного управління</i>
<i>Сполучені Штати Америки</i>	У 1950 р. прийнятий закон «Про бюджет та процедури бюджетної звітності»	Встановлювалась необхідність відображати в бюджеті не структуру видатків за видами діяльності, а очікуваний результат від реалізації певних програм чи виконання державних функцій
<i>Англія</i>	У 1988 р. реформа державного управління з запровадження бюджетування, орієнтованого на результат (БОР)	Проведення комплексного аналізу ефективності управління бюджетними ресурсами та розробки пропозицій щодо його вдосконалення
<i>Канада</i>	У 1995 р. застосування у всіх міністерствах і відомствах федерального рівня принципів програмно-цільового методу	Здійснюється планування, вимірювання результативності та складається звітність про результати діяльності відомств. Такі звіти є основним джерелом інформації про соціально-економічну ефективність програми і наданих послуг
<i>Австралія</i>	У 1997 р. прийнято рішення при підготовці середньострокового бюджету на 1999-2000 рр.	В процесі розроблення проекту бюджету уряд визначає кінцеві результати у вигляді суспільно важливого ефекту, при цьому розробляється система показників з метою оцінки соціальної та економічної діяльності

Запровадження програмно-цільового методу складання та виконання бюджету має такі переваги:

- забезпечення прозорості бюджетного процесу (чітке визначення завдань, на які буде витрачено бюджетні кошти);
- підвищення рівня контролю над результатами виконання бюджетних програм;
- можливість оцінювання діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей;
- чітке розуміння громадськістю, на що витрачено бюджетні кошти;
- можливість виключення програм, що дублюють одна одну;

- зміщення акцентів у бюджетному процесі з “управління бюджетними ресурсами (витратами)” на “управління результатами”;
- проведення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення цілей і завдань, аналіз причин неефективності їхньої роботи;
- чіткий розподіл відповідальності за реалізацію бюджетних програм між головним розпорядником коштів і безпосередніми виконавцями;
- підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу й використання бюджетних коштів [36, с.154].

Отже, враховуючи те, що Україна знаходиться на стадії переходу до ринкової економіки, для того щоб покращити ситуацію, потрібно запозичити досвід формування дохідної частини зарубіжних країн. Важливим є вивчення не лише позитивного, а й негативного зарубіжного досвіду у даній сфері, оскільки бюджетні системи розвинутих країн світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави. Доходи їх державних бюджетів формуються в основному за рахунок податкових надходжень. Та на відміну від України ставки на них є значно диференційованими, що своїм наслідком має значний позитивний ефект.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

2.1. Сучасний стан формування доходів Державного бюджету України

Основна специфіка доходів Державного бюджету полягає у тому, що правильне їх формування та використання зумовлюють підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни та призводить у майбутньому до подальшої стабільності.

У сучасній Україні проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Далі розглянемо основні показники, які характеризують формування доходів Державного бюджету України у 2013-2018 р.

Оскільки в Україні до складу бюджету можуть входити своїми доходами і видатками цільові бюджетні фонди, то згідно з Бюджетною класифікацією доходи бюджету класифіковано за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) офіційні трансферти;
- 5) цільові фонди [4].

На 81,17% доходи Державного бюджету України формуються за рахунок податкових надходжень, на другому місці знаходяться неподаткові надходження та складають 17,28% від загального обсягу доходів. Найменшу частку складають офіційні трансферти – 0,99%, цільові фонди – 0,52% та доходи від операцій з капіталом – 0,04% (див. рис. 2.1.1).

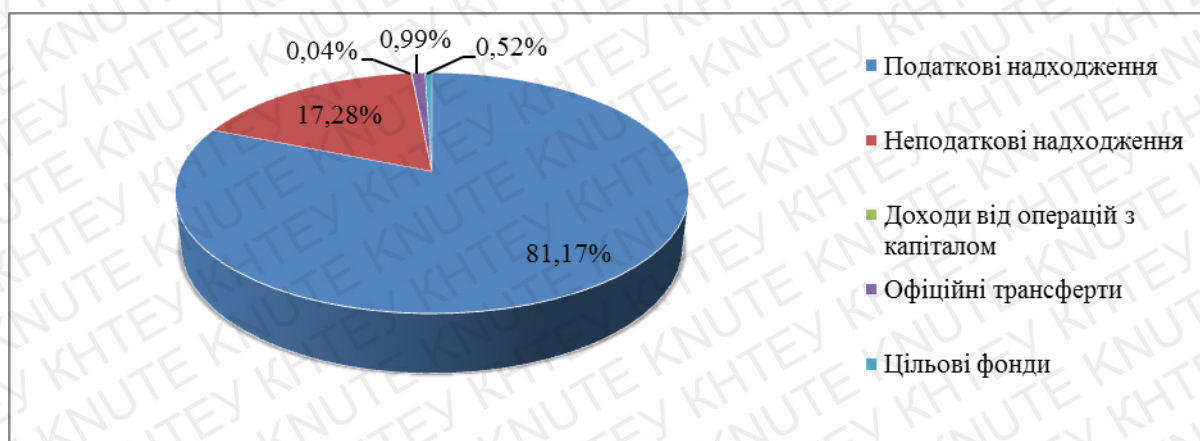

Рис. 2.1.1 Структура доходів державного бюджету України, станом на січень-вересень 2018 р. % [46]

Так як основне навантаження з наповнення дохідної частини бюджету лягає на податкові надходження, то розглянемо детальніше їх обсяг протягом 2013-2017рр.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення податкової частини наповнення бюджету. Рис. 2.1.2 свідчить про те, що у 2014 р. податкові надходження зросли на 17,4 млрд. грн. або ж на 106,6% порівняно з минулим роком., у 2015 р. – 129,24 млрд. грн. (146,1%), у 2016 р. - на 94,46 млрд. грн. або ж у 123,1%, у 2017 р. – на 123,27 млрд. грн. або на 125%.

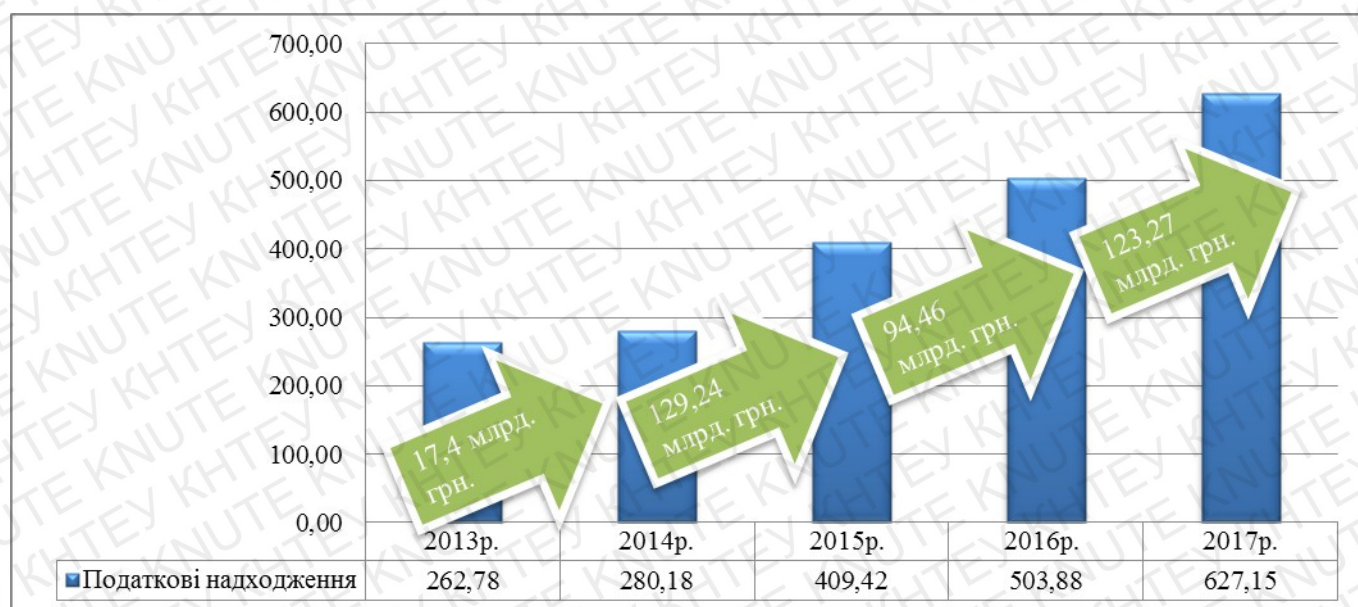

Рис. 2.1.2 Податкові надходження до державного бюджету України протягом 2013-2017 рр., млрд. грн. [46]

Найбільше значення при формуванні надходжень до бюджету у 2013 - 2017 рр., мають: податок на додану вартість (ПДВ) з імпортних та українських товарів, робіт і

послуг, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, рента за користування надрами та акцизи з нафтопродуктів, алкоголю і цигарок (див. дод. Б).

У 2014 р. податкові надходження до бюджету мали тенденцію до збільшення. Їх зростання відбулося за рахунок наступних елементів: податку на доходи фізичних осіб, зборів за спеціальне використання природних ресурсів, податку на додану вартість, акцизного податку та рентної плати.

Як свідчать дані таблиці 2.1 надходження від ПДФО зросли на 5,1 млрд. грн. (167,1%), ПДВ – на 10, 8 млрд. грн. або на 108,4%, акцизного податку - на 9,6 млрд. грн. або на 127,3%, надходжень від зборів за спеціальне використання природних ресурсів та рентної плати, включаючи збори на паливно-енергетичні ресурси на 5,3 млрд. грн. та 287 247,8 тис. грн. відповідно.

Основними чинниками, які позитивно вплинули на збільшення податкових надходжень є: зростання витрат на оплату праці, легалізація зарплат, зростання надходжень ПДВ з ввезених в Україну товарів, збільшення майже вдвічі надходжень в частині бензину та нафтопродуктів.

Проте у 2014 р. спостерігається зменшення надходжень від податку на прибуток підприємства аж на 14, 4 млрд. грн. або на 26,5 % в порівнянні з попереднім показником. Таке зменшення було пов'язано з авансованою сплатою податку з огляду на результати 2013 р. Також до державного бюджету податків на міжнародну торгівлю та зовнішні організації надійшло на 0,7 млрд. грн. або на 5,5% менше відповідного показника минулого року. Причиною цього є ситуація, яка склалася в Україні, а саме анексія АР Крим та м. Севастополя.

У 2015 р. податкові надходження зросли в цілому на 129,24 млрд. грн. порівняно з 2014 р., зокрема приріст надходжень в великому обсязі спостерігається за ПДФО – на 32,41 млрд. грн. (356,2%), податком на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – на 27,69 млрд.грн. (319,6%) та рентною платою та платою за використання інших природних ресірсів - на 20,76 млрд. грн. або ж 209,03%. Надходження від ПДВ зросли на 39,43 млрд. грн. або ж на 128,4%, акцизний податок – на 18,17 млрд. грн. (140,4%), а збори на паливно-енергетичні ресурси – на 1,26 млрд. грн. (121,04%).

Тенденцію то зменшення мали лише надходження від податку на прибуток – на 2,16 млрд. грн. або ж на 87,1 % порівняно з 2014 р., що обумовлено змінами до Бюджетного кодексу України стосовно спрямування 10% податку на прибуток підприємств недержавної форми власності до місцевих бюджетів.

Таблиця 2.1

Податкові надходження до Державного бюджету України за 2013-2017рр.,
млрд. грн. [46]

	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	Абсолютний приріст 2017р./2013р.	Темп зростання 2017р./2013р.
Податкові надходження	262,78	280,18	409,42	503,88	627,15	364,38	238,66
податок на доходи фізичних осіб	7,57	12,65	45,06	59,81	75,03	67,47	991,84
податок на прибуток підприємства	54,32	39,94	34,78	54,34	66,91	12,59	123,18
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13,86	19,04	39,80	44,09	48,66	34,80	351,09
податок на додану вартість	128,27	139,02	178,45	235,51	313,98	185,71	244,78
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	26,36	28,09	38,78	55,12	66,3	39,94	251,49
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	8,95	16,86	24,33	35,01	41,99	33,04	469,33
податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	13,34	12,61	40,3	20,37	24,54	11,20	183,92
збори на паливно-енергетичні ресурси	5,70	5,99	7,25	0,28	-0,01	-5,71	-0,18
інші податкові надходження	4,41	5,99	0,67	-0,65	-10,95	-15,36	-248,19

Податкові надходження до Державного бюджету України у 2016 році становили 503,99 млрд. грн., що на 94,46 млрд. грн., або на 123,07% більше ніж у 2015 році.

Найбільші надходження становили з:

- податку на додану вартість – 235,51 млрд. грн., що на 57,06 млрд. грн. або на 131,97% більше ніж у минулому році;
- податку та збору на доходи фізичних осіб — 59,8 млрд. грн., що на 14,7 млрд. грн. або на 132,7% більше від аналогічного показника 2015 року;
- акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) - 55,1 млрд. грн., що на 16,3 млрд. грн., або на 142,1%;
- податку на прибуток підприємств — 54,34 млрд. грн., що на 19,6 млрд. грн., або на 156,2%.

У 2016 р. порівняно з минулим періодом спостерігається значне зменшення надходжень від податку на міжнародну торгівлю та зовнішніх операцій – на 19,93 млрд. грн. або ж на 50,5% р., від зборів на паливно-енергетичні ресурси – на 6,97 млрд. грн. або ж на 3,86%.

На збільшення надходжень вплинуло зростання економіки та спрямування до державного бюджету частини податку від сільгоспвиробників, ріст обсягів імпорту товарів без урахування природного газу та середнього обмінного курсу гривні до долара США та збільшенням обсягів виробництва деяких підакцизних товарів і змінами законодавства.

Що стосується 2017р., то податкові надходження зросли на 123,27 млрд. грн. або ж на 124,5 % порівняно з 2016р. Такому результату сприяло збільшення надходжень з:

- ПДВ – на 78,47 млрд. грн. або ж на 133,3%, що пояснюється зростанням обсягу імпорту товарів за 2017 рік;
- ПДФО – на 15,22 млрд. грн., або на 126,8% більше від аналогічного показника 2016 року. Це обумовлено тим, що з 1 січня 2017 року збільшено базу оподаткування в результаті зростання мінімальної заробітної плати до 3200грн.;
- з податку на прибуток підприємств – 66,9 млрд. грн., або на 123,1% більше ніж у 2016 році, що обумовлено очікуваним суттєвим збільшенням у 2017 році прибутку прибуткових підприємств.

Тенденцію до зростання у 2017 р. порівняно з 2016 р. мають також

надходження від акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів, акцизного податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів та податку на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – на 11,18 млрд. грн. (120,3%), 6,98 млрд. грн. (119,9%) та 4,17 млрд. грн. (120,5%) відповідно.

Що стосується 2018 р., то за січень – вересень 2018 р. зросли на 87,85 млрд. грн. або ж на 119,32% (див. дод. В).

Дані табл. 2.2. свідчать, що серед податкових надходжень найбільший обсяг надходить від внутрішніх податків на товари та послуги – 3521,17 млрд. грн., що на 50,01 млрд. грн. (116,55%) більше ніж за аналогічний період 2017 р. На другому місці знаходяться надходження від податків на доходи, прибуток та на збільшення ринкової вартості, так за січень-вересень 2018р. їх обсяг зріс на 38,21 млрд. грн. або ж на 137,5% порівняно з таким же періодом 2017 р., а частка надходжень від податку на міжнародну торгівлю та зовнішні операції зросла лише на 1,78 млрд. грн. (110,20%). Обсяг надходжень від інших податків та зборів у січні-вересні 2018р. має позитивну тенденцію до збільшення, так в порівнянні з січнем-вереснем 2017р. зріс на 6,7 млрд. грн. і становить 0,02 млрд. грн. Обсяги від рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів у січні-вересні 2018 р. зменшилась на 8,5 млрд. грн. або ж на 78,52% порівняно з минулим періодом.

Таблиця 2.2

Обсяг податкових надходжень за січень-вересень 2017-2018рр., млрд. грн. [47]

	Виконано за січень- вересень 2017 р.	Виконано за січень- вересень 2018 р.	Абсолютний приріст показників за січень-вересень 2018/2017 рр., млрд.грн.	Темп зростання показників за січень-вересень 2018/2017 рр., %
Податкові надходження	454,74	542,59	87,85	119,32
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	101,89	140,10	38,21	137,50
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	39,57	31,07	-8,50	78,52
Внутрішні податки на товари та послуги	302,16	352,17	50,01	116,55

Продовження табл. 2.2

Збори на паливно-енергетичні ресурси	-0,02	-0,01	0,01	30,3
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-0,02	-0,01	0,01	30,3
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-0,02	-0,01	0,01	30,3
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-0,02	-0,01	0,01	30,3

Одна третя доходів бюджетів сформована за допомогою неподаткових надходжень, основною відмінністю яких від податкових є відсутність при використанні механізмів їхньої мобілізації більшості принципів та підходів бюджетної системи, зокрема рівнозначності, стабільності, обов'язковості, всеохоплюючого характеру тощо. В той же час, неподаткові платежі мають, в основному, цільове призначення, їм притаманний необов'язковий характер, частково зараховуються до доходів бюджетів тих рівнів, державні органи яких проводять їх збирання [13, с.144].

Як свідчать дані дод. Г, то протягом 2013-2017 рр. неподаткові надходження мають тенденцію до зростання, так вони зросли на 55,73 млрд. грн. або ж на 176,49%.

Що стосується 2014 р., то тут спостерігається приріст надходжень від адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності на 0,15 млрд. грн. (102,9%) та від інших неподаткових платежів - на 7,1 млрд. грн. або на 232,8% (див. табл. 2.3). Доходи від власності та підприємницької діяльності та власні надходження бюджетних установ зменшились на 4,82 млрд. грн. (85,5%) та 6,95 млрд. грн. (76,1%) відповідно. Основним чинником зменшення став менший за минулорічний обсяг коштів, які були перераховані до бюджету Національним банком України.

Таблиця 2.3

Неподаткові надходження до бюджету України за 2015-2017рр. [46]

	2013 р., млрд. грн.	2014р., млрд. грн.	2015р., млрд. грн.	2016р., млрд. грн.	2017 р., млрд. грн.	Абсол. приріст 2017р. до 2013р., млрд. грн.	Темп росту 2017р./2013р., %
Неподаткові надходження	72,85	68,36	120,01	103,64	128,58	55,73	176,49
<i>Доходи від власності та підприємницької діяльності</i>	33,29	28,47	71,08	51,59	71,55	38,27	214,95
<i>Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності</i>	5,16	5,31	15,01	8,03	10,44	5,27	202,13
<i>Інші неподаткові надходження</i>	5,37	12,50	7,51	9,94	10,88	5,51	202,69
<i>Власні надходження бюджетних установ</i>	29,03	22,08	26,41	34,08	35,71	6,67	122,99

У 2015 р. приріст неподаткових надходжень порівняно з 2014 р. склав 51,65 млрд. грн. (175,6%). Зокрема зросли надходження від: доходів від власності та підприємницької діяльності на 42,58 млрд. грн. (249,6%), адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності – 9,7 млрд. грн. (282,7%) та власних надходжень бюджетних установ – на 4,33 млрд. грн. (119,6%).

У 2016 р. обсяг неподаткових надходжень має тенденцію до зниження – на 16,36 млрд. грн. (на 86,37%) порівняно з минулим роком. Це пояснюється політикою уряду, яка спрямована на послаблення регуляторного тиску на бізнес. Зазнали зменшення основні статті надходжень, серед яких:

- доходи від власності та підприємницької діяльності – на 19,49 млрд. грн. або ж на 72,58 %;
- адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності – 6,98 млрд. грн. або ж на 53,48 %.

Інші неподаткові надходження та власні надходження до бюджетних установ у 2016 р. зросли на 2,44 млрд. грн. (132,45%) та 7,68 млрд. грн. (129,07%) відповідно.

У 2017 р. спостерігається уже тенденція до зростання обсягу неподаткових платежів на 24,94 млрд. грн. або ж на 124,06 %. Це збільшення відбулося за рахунок надходжень з доходів від власності та підприємницької діяльності - на 19,96 млрд. грн. або ж на 138,70 %. У 2017 р. НБУ перерахував на 6 млрд. грн. більше ніж у 2016

р.. У меншому обсязі відбулося зростання надходжень від адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної діяльності (на 2,41 млрд. грн.), інших неподаткових надходжень (0,94 млрд. грн.) та власних надходжень бюджетних установ (1,62 млрд. грн.).

Неподаткові надходження за січень – вересень 2018 р. зросли порівняно з таким же періодом 2017 р. на 30,05 млрд. грн. або ж на 131,63% (див. рис. 2.1.3).

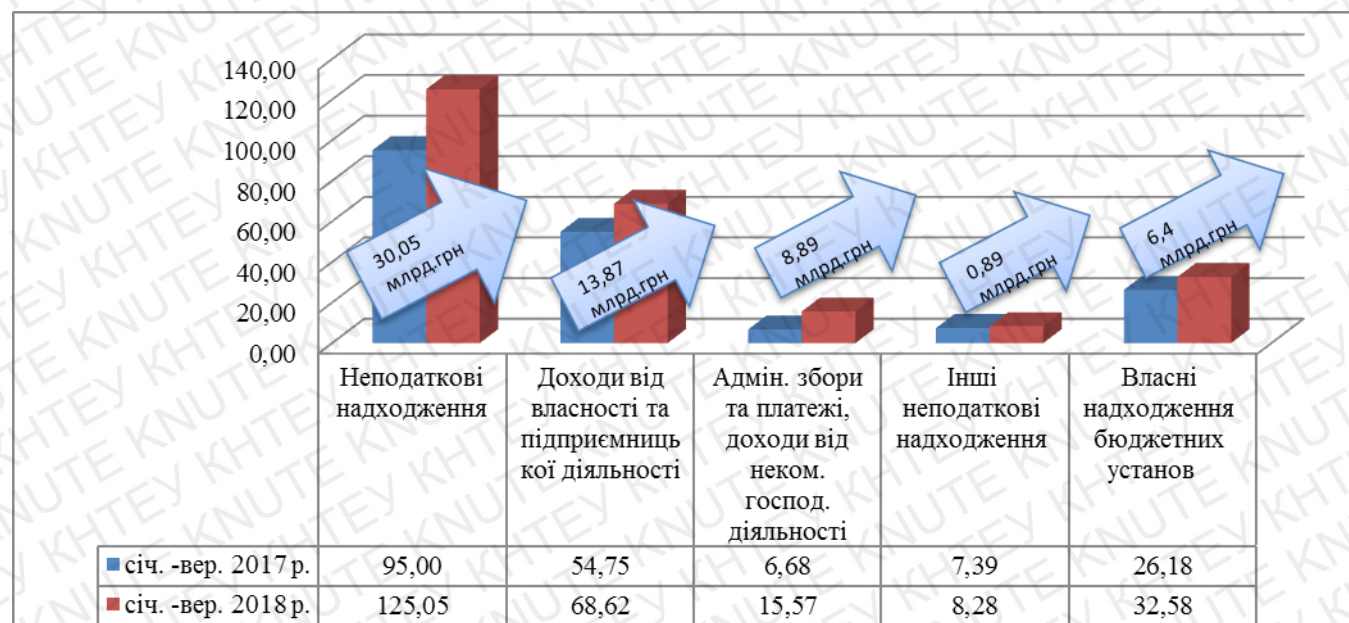

Рис. 2.1.3 Обсяг неподаткових надходжень до Державного бюджету за січень-вересень 2017-2018 рр., млрд. грн. [47]

Збільшення обсягів надходжень спостерігається за всіма статтями, зокрема доходи від власності та підприємницької діяльності зросли на 13,87 млрд. грн. або ж на 125,33%; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності збільшились аж на 8,89 млрд. грн. (233,08%); власні надходження бюджетних установ - на 6,4 млрд. грн (124,45%); а інші неподаткові надходження – на 0,89 млрд. грн. або ж на 112,04% (див. дод. Д).

Не зважаючи на те, що з кожним роком відбувається зростання неподаткових надходжень, їх частка у загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України залишається незначною, тому державі необхідно концентрувати зусилля на диверсифікації джерел даного виду доходів, їхній стабілізації та зростанні обсягів.

Доходи від операцій з капіталом та міжбюджетні трансферти відіграють не менш важливу роль при формуванні доходів Державного бюджету України, проте їх

частка є досить малою у загальній структурі. Протягом 2013-2017рр. їх обсяг зріс на 31,49 млн. грн. або ж на 112,33% (див. табл. 2.4).

Так, у 2014 р. порівняно з 2013 р. доходи від операцій з капіталом зросли аж на 632,6 млн. грн. (347,7%). Цьому сприяло значне зростання надходжень від реалізації державних запасів товарів – на 654,02 млн. грн. (449,8%), основною причиною цього стало збільшення надходжень від реалізації державних запасів товарів у понад 4,5 р. Тоді, як надходження від продажу основного капіталу та кошти від продажу землі і нематеріальних активів зменшились на 6,61 млн. грн. (80,8%) та 14,72 млн. грн. (56,6%) відповідно.

У 2015 р. відбувся помітний спад обсягів доходів від операцій з капіталом на 716,7 млн. грн. (19,29%), цьому сприяло зменшення надходжень від реалізації державних запасів товарів на 737,37 млн. грн. (12,3%). Проте надходження від продажу основного капіталу та кошти від продажу землі і нематеріальних активів мають позитивну тенденцію в порівнянні з минулим роком – на 5,38 млн. грн. (119,3%) та 15,29 млн. грн. (179,6%) відповідно.

З табл. 2.4 видно що у 2016 р. доходи від операцій зросли на 20,06 млн. грн. або ж на 111,7%. Цьому сприяло зростання в більшому обсязі надходжень від реалізації державних запасів товарів – на 14,3 млн. грн. або ж на 113,8% порівняно з 2015 р. Найбільші обсяги надходжень від реалізації державних запасів товарів пояснюються політикою держави щодо формування та управління певними видами товарів з метою регулювання внутрішнього попиту та цін на певні види товарів. Другим джерелом надходжень від операцій з капіталом є кошти від продажу основного капіталу, їх приріст становить 3,81 млн. грн. або ж 111,45%. Кошти від продажу землі і нематеріальних активів зросли у 2016р. лише на 1,95 млн. грн. (105,65%) порівняно з минулим роком.

У 2017 р. доходи від операцій з капіталом зросли аж на 95,44 млн. грн. (149,84%). Так, на 64,10 млн. грн. (154,35%) зросли надходження від реалізації державних запасів товарів, чому сприяло збільшення надходжень від реалізації матеріальних цінностей державного резерву. Також спостерігається помітне зростання обсягу коштів від продажу землі та нематеріальних активів на 28,63 млн.

грн. або ж на 178,54% порівняно з аналогічним показником у 2016р. Надходження від продажу основного капіталу збільшилися лише на 2,71 млн. грн. (107,3%).

Таблиця 2.4

Надходження доходів від операцій з капіталом до державного бюджету України протягом 2013-2018 рр. [46]

	2013р., млн. грн	2014р., млн. грн	2015р., млн. грн	2016р., млн. грн	2017р., млн. грн.	Абсол.п ріріст 2017р/2 013р., млн. грн.	Темп росту 2017р/2 013р., %	Викона но за січень- вересень 2017р., млн. грн	Викона но за січень- вересень 2018р., млн. грн	Абсол.п ріріст за січень- вересень 2018/201 7 рр., млн.грн.	Темп росту за січень- вересень 2018/20 17 рр., %
Доходи від опер з капітало м	255,41	888,10	171,40	191,46	286,90	31,49	112,33	259,94	528,89	268,95	203,46
<i>Надходж ення від продажу основного капіталу</i>	34,50	27,89	33,27	37,08	39,78	5,29	115,32	26,48	23,40	-3,08	88,36
<i>Надходж ення від реал. держ. запасів товарів</i>	186,97	840,99	103,62	117,93	182,02	-4,95	97,35	175,72	468,60	292,88	266,68
<i>Кошти від продажу землі і нематері альних активів</i>	33,94	19,22	34,51	36,46	65,09	31,16	191,81	57,74	36,89	-20,85	63,89

Доходи від операцій з капіталом зросли у січні-вересні 2018 р. на 268,95 млн. грн. або ж на 203,46% в порівнянні з таким же періодом у 2017р. Такому збільшенню сприяло зростання надходжень від реалізації державних запасів товарів на 292,88 млн. грн. або ж на 266,68%, зокрема зросли надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву.

Проте, у січні-вересні 2018 р. спостерігається зменшення обсягу надходжень як від продажу землі і нематеріальних активів на 20,85 млн. грн. або ж на 63,89%, так і від продажу основного капіталу – на 3,08 млн. грн. або ж на 88,36%. Цьому сприяв спад надходжень коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та коштів від продажу землі.

Загалом, низькі обсяги доходів від операцій з капіталом у загальній структурі доходів бюджету зумовлені відсутністю ринку землі та нерозвиненістю ринків як матеріальних так і нематеріальних активів.

Що стосується офіційних трансфертів, то з кожним роком їх обсяг зростає. Так, у 2017 р. порівняно з 2013 р. їх обсяг зріс на 4,36 млрд. грн. (див. рис. 2.1.4)

Так у 2014 р. вони зросли на 0,51 млрд. грн. або ж на 131,68% порівняно з 2013 р.. Найбільшу частку складають кошти, що передаються з місцевих бюджетів до державного – 1,95 млрд. грн.

У 2015 р. обсяги офіційних трансфертів зросли на 1,02 млрд. грн. або ж на 148,1%, найбільше надходжень формується за рахунок реверсної дотації (2,6 млрд. грн.)

У 2016 р. вони зросли на 1,03 млрд. грн. або ж на 132,68%. Найбільшу частку складає реверсна дотація - 3,05 млрд. грн.

У 2017 р. офіційні трансферти зросли на 1,8 млрд. грн. або ж на 143,06%, серед них реверсна дотація збільшилась на 0,85 млрд. грн. (127,75%) та субвенція з місцевого до державного бюджету на 0,95 млрд. грн. (184,64%).

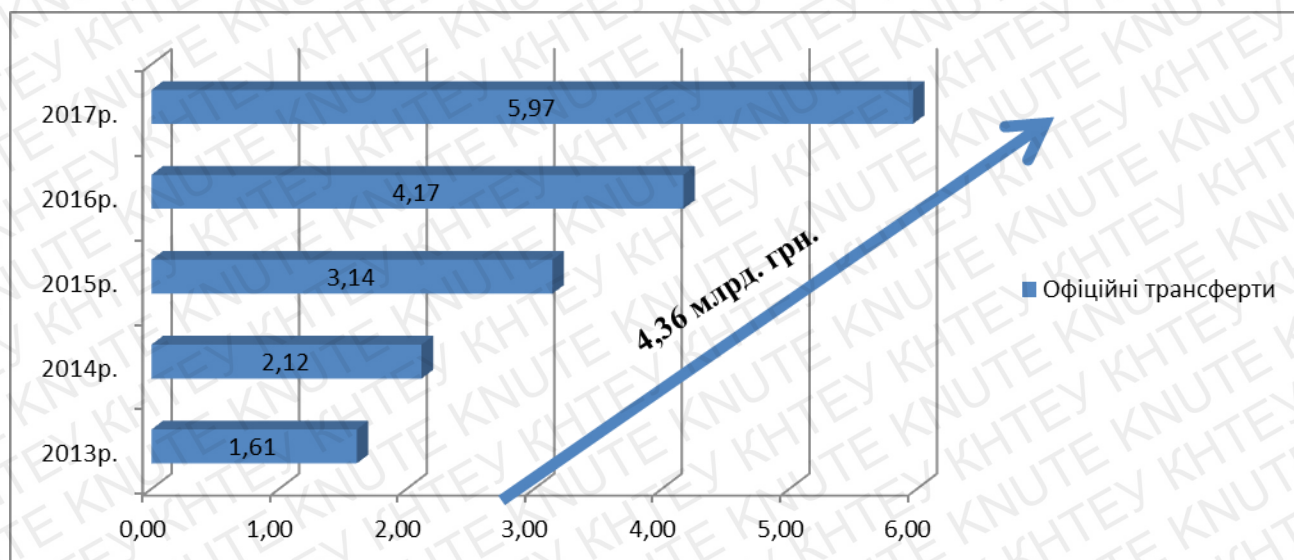

Рис. 2.1.4 Обсяги офіційних трансфертів до Державного бюджету України за 2013 -2017 рр., млрд. грн., [46]

Що стосується січня-вересня 2018р., то обсяг офіційних трансфертів зріс на 0,51 млрд. грн. або ж 108,61%. Причиною такого зростання є ріст надходжень від

органів державного управління – на 0,87 млрд. грн. більше ніж у січні-вересні 2017р. (див. рис. 2.1.5). Проте відбулося значне зменшення надходжень від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ на 0,36 млрд. грн.

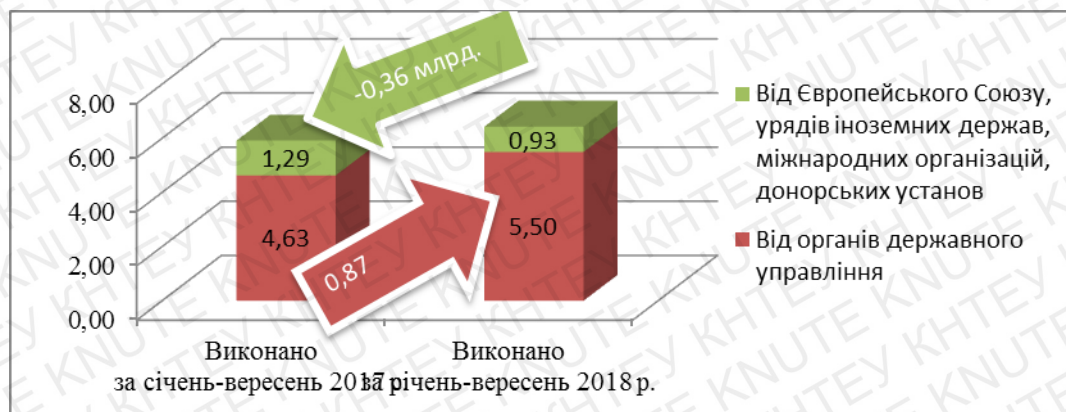

Рис. 2.1.5 Обсяг офіційних трансфертів до Державного бюджету за січень-вересень 2017-2018 рр., млрд. грн. [47]

Отже, на основі проведеного аналізу з 2013 по 2018 роки, можна зробити висновок, що до основного складу доходів бюджету входять податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та міжбюджетні трансфери. Ми переконалися в тому, що кожна із цих складових так чи інакше впливає на загальну структуру доходів бюджету, проаналізувавши вміст кожної у сукупній сумі доходів. Так, найбільшу частку у доходах бюджету становлять податкові платежі, на другому місці – неподаткові надходження, а інші 2 групи весь час коливаються між собою: то одна, то інша перевищує.

Таким чином, з метою забезпеченості рівномірності надходжень та забезпечення диференціації в державний бюджет наповнення дохідної частини бюджету повинно йти з різних джерел для більшої стабілізації, рівноваги економічної системи. Для цього необхідно приділяти увагу найменш розвинутим статтям доходів, таким як доходи від операцій з капіталом, офіційні трансфери, збільшення яких дозволить зменшити навантаження та залежність державного бюджету, наприклад, від податкових надходжень.

2.2. Аналіз планування і виконання доходів Державного бюджету України

Питання наповнення Державного бюджету завжди було й буде актуальним для

України. Основна специфіка доходів Державного бюджету полягає у тому, що правильне їх формування та використання зумовлюють підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни та призводить у майбутньому до подальшої стабільності.

Ключова роль у формуванні доходів бюджету належить бюджетному плануванню, оскільки від правильного визначення планових показників дохідної частини бюджету залежить якість його виконання. В економічній літературі бюджетне планування розглядається з різних сторін, що іноді викликає дискусію щодо його визначення, характеристики та області застосування. Так, наприклад, по суті бюджетне планування за доходами можна охарактеризувати як науково обґрунтований процес визначення обсягів та джерел формування централізованого фонду грошових коштів держави.

За змістом бюджетне планування – це особлива сфера фінансової діяльності держави, пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень в сфері економіки фінансового забезпечення держави, тобто специфічна сфера управління [1].

Для досягнення найбільшої ефективності виконання плану, планування доходів Державного бюджету повинно здійснюватися у наступній послідовності:

- I. Постановка цілей та мети планування;
- II. Збір статистичної інформації та її комплексний аналіз;
- III. Вибір адекватного методу планування або їх сукупності;
- IV. Здійснення планових розрахунків за всіма складовими доходів;
- V. Перевірка прогнозів на адекватність, їх обговорення та прийняття управлінських рішень;
- VI. Безперервний моніторинг та, за потреби, коригування планових показників [32, с.75].

Для оцінки ефективності планування доходів Державного бюджету України, розглянемо детальніше планові та фактичні показники доходів за останні 5 років.

Так на рис. 2.2.1 зображена дохідна частина бюджету України за 2013 – 2017 рр. Дані рисунка свідчать про те, що протягом досліджуваного періоду відбувається

зростання доходів. Таким чином, у 2014 р. спостерігається збільшення доходів на 17,9 млрд грн (105,3%) порівняно з минулим роком. У 2015 р. доходи зросли відносно 2014 р. на 2,67 млрд. грн. або ж на 100,5% , у 2016 р. - на 81,59 млрд. грн. або ж на 115,3%, а у 2017р. - аж на 177,16 млрд. грн. або ж у 128,8%.

Щорічно при виконанні бюджету постає проблема перевищення планових показників над фактично отриманими. Так, протягом порівнюваного періоду їх різниця у 2014 р. становить – 20,6 млрд. грн., у 2016 р. - 15,25 млрд, у 2017 р. – 3,4 млрд. грн. Лише у 2015 р. спостерігається протилежна тенденція, так спостерігається перевиконання плану на 2,67 млрд. грн. Результатом цього став більший (на 8,6%) порівняно з планом рівень неподаткових надходжень.

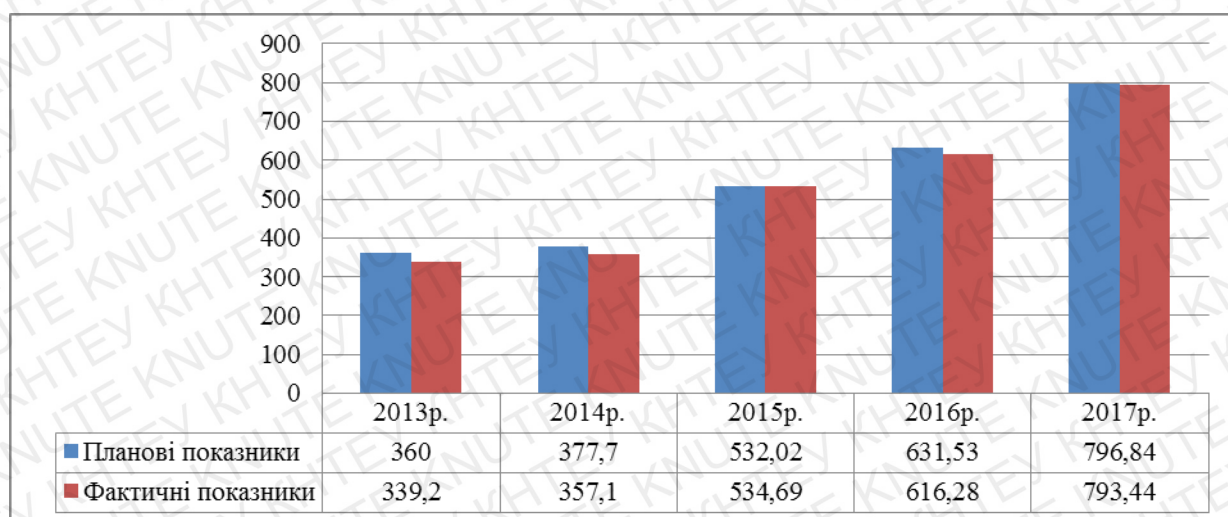

Рис. 2.2.1. Доходи державного бюджету України за 2013 – 2017рр, млрд. грн [46]

Для більш детального аналізу розглянемо планові та фактичні показники доходів за всіма видами надходжень. Дані табл. 2.5 свідчать про те, що недовиконання плану спостерігається практично за всіма надходженнями, причиною чого є недосконалість методів планування та прогнозування доходів бюджету.

Найменший відсоток виконання плану належить доходам від операцій з капіталом. Так, загалом протягом досліджуваного періоду виконання плану за даним видом надходжень коливалось в межах 15-49%. Лише у 2017 р. план було виконано на 76,81%. Надходження від цільових фондів мають плаваючий характер виконання плану, так у 2015 р. та 2016 р. план було виконано лише на 9,31% та

3,65% відповідно. Проте у 2013 р. та 2017 р. було перевиконання плану на 113,97% та 131,47% відповідно.

Найбільше виконання плану спостерігається за податковими та неподатковими надходженнями (95-99%), що обумовлене постійним ростом їх обсягу. Так, за податковими надходженням, виконання плану щороку зростає – від 93,03% у 2013 р., до 100,26% у 2016 р. Неподаткові надходження мають плаваючий характер виконання плану в середньому становить 95%.

Таблиця 2.5

Планові та фактичні показники доходів Державного бюджету України за 2013-2017рр.[46]

	Податкові надходження	Неподатков і надходженн я	Доходи від операцій з капіталом	Цільові фонди	Офіційні трансферти	Усього
План на 2013 рік, млрд.грн.	282,46	73,47	1,01	0,18	2,86	359,98
Виконано за 2013 р., млрд.грн.	262,78	72,85	0,26	0,20	3,14	339,23
% виконання	93,03	99,15	25,36	113,97	109,67	94,23
План на 2014 рік, млрд.грн.	292,59	75,64	1,82	0,18	7,45	377,66
Виконано за 2014 р., млрд.грн.	280,18	68,36	0,89	0,16	7,50	357,08
% виконання	95,76	90,37	48,93	91,11	100,75	94,55
План на 2015 рік, млрд.грн.	409,97	110,51	0,75	1,67	9,12	532,02
Виконано за 2015 р., млрд.грн.	409,42	120,01	0,17	0,16	4,94	534,69
% виконання	99,87	108,60	22,76	9,31	54,20	100,50
План на 2016 рік, млрд.грн.	502,55	110,05	1,27	7,88	9,77	631,53
Виконано за 2016 р., млрд.грн.	503,88	103,64	0,19	0,29	8,28	616,28
% виконання	100,26	94,18	15,11	3,65	84,74	97,59
План на 2017 рік, млрд.грн.	632,20	133,74	0,37	22,70	7,82	796,84
Виконано за 2017 р., млрд.грн.	627,15	128,58	0,29	29,85	7,58	793,44
% виконання	99,20	96,14	76,81	131,47	96,81	99,57

Основними чинниками, які мають негативний вплив на якість планування доходів державного бюджету є:

- відсутність належної методологічної основи планування надходжень;
- відсутність належного інституційного забезпечення процесу планування;
- мінливість і недосконалість законодавства;

- нестабільність політичної, економічної та соціальної ситуації в державі;
- недосконалість інформаційно-аналітичної бази для розрахунку планових показників [42, с. 113].

Що стосується 2018 р., то згідно з даними Державної Казначейської служби загальний обсяг доходів до Державного бюджету на кінець 2018 р. становитиме 936,1 млрд. грн., що на 148,83 млрд. грн. або ж на 118,9% більше у порівнянні з минулим роком.

Дані рисунку 2.2.2 свідчать, що станом на січень-вересень 2018 р. доходи Державного бюджету становлять 674,79 млрд. грн., а план виконано на 72,08%, тоді як у аналогічному періоду 2017 р. доходи становили 585,76 млрд. грн., а виконання плану становило 74,4%.

Рис. 2.2.2 Доходи державного бюджету України за січень-вересень 2017-2018рр., млрд. грн [47]

У січні-вересні 2017 р. уже спостерігалось перевиконання плану за статтею «Цільові фонди» - на 131,43%, на 79,74% був виконаний план за надходженнями від офіційних трансферті (див. табл. 2.6). Обсяги надходжень від податкових та неподаткових платежів було виконано на 72,09% та 75,41 % відповідно, а від доходів від операцій з капіталом лише на 70,19%.

Таблиця 2.6

Виконання доходів Державного бюджету за січень-вересень 2017-2018рр. [47]

	План на 2017 рік з урахуванням	Виконано за січень-	План на 2018 рік з урахуванням	Виконано за січень-	Виконання плану станом на	Виконання плану станом на

	внесених змін, млрд.грн.	вересень, млрд.грн.	внесених змін, млрд.грн.	вересень, млрд.грн.	січень - вересень 2017 р, %	січень - вересень 2018 р, %
Податкові надходження	630,80	454,74	759,90	542,59	72,09	71,40
Неподаткові надходження	125,98	95,00	161,72	125,05	75,41	77,33
Доходи від операцій з капіталом	0,37	0,26	0,35	0,53	70,19	151,80
Офіційні трансферти	7,42	5,92	9,27	6,43	79,74	69,38
Цільові фонди	22,70	29,84	4,87	0,18	131,43	3,72
Усього	787,28	585,76	936,10	674,79	74,40	72,08

Що стосується січня-вересня 2018 р., то план перевиконано за статтею «Доходи від операцій з капіталом» на 151,8%. План за неподатковими надходженнями виконано на 77,33%, податковими – 71,4%, офіційними трансфертами – 69,38%. Лише на 3,72% виконано план за надходженнями від офіційних трансфертів, що пояснюється малим обсягом надходжень до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави.

Загалом прогноз виконання плану за доходами на 2018 р. є позитивним і у Держказначействі зазначили, що відставання від плану по доходах за підсумками 9 місяців 2018 становить 2,7%.

Таким чином, проведений аналіз показав, що в Україні є проблема недовиконання плану. Для її усунення необхідно здійснити ряд заходів, серед яких насамперед необхідно забезпечити:

- достовірність інформаційного забезпечення макроекономічного прогнозування і планування доходів Державного бюджету України (від якості інформаційної бази суттєво залежать фінальні результати);
- стабільне законодавство та чітко визначені й формалізовані орієнтири розвитку;
- активне застосування економіко-математичних методів та моделювання, що, у свою чергу, вимагає використання сучасних інформаційних технологій та здійснення профільного підвищення кваліфікації;

- вивчення та застосування зарубіжного досвіду макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету;
- збалансований економічний і соціальний розвитку по всій території країни [44, с. 49].

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Ефективність формування дохідної частини Державного бюджету

Ефективна організація функціонування державного бюджету, взаємозв'язок та взаємовідносини її структурних складових, рівнів і окремих ланок залишаються одними з актуальних та складних проблем у сфері державних фінансів.

На сучасному етапі розвитку економіки України, проблема наповнення та зростання доходів Державного бюджету набуває все більшої гостроти, оскільки з кожним роком видатки держави збільшуються, а пошук джерел їх забезпечення ускладняється.

Дослідження проблем формування дохідної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення.

Через державний бюджет органи державної виконавчої влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики, державне регулювання і стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з врахуванням довгострокових інтересів країни. Збільшення асигнувань з державного бюджету сприяє зростанню сукупного попиту в економіці і, відповідно, збільшенню випуску продукції і зайнятості [38, с.554].

Процес формування доходів державного бюджету в Україні базується на таких основних принципах:

- формування доходів повинно здійснюватися згідно з чинним законодавством;
- планування пріоритетних податків, які формують основну базу надходжень до держбюджету;
- встановлення доходів з корегуванням їх на показники боргових зобов'язань за попередні роки;
- мінімізація податкового тиску;
- вирівнювання підходу до умов оподаткування суб'єктів;
- спрощення системи адміністрування податків;
- встановлення зрозумілих процедур податкового обслуговування;

- уніфікація форм податкової звітності та вдосконалення інструкцій щодо їх заповнення;
- вдосконалення приймання податкової звітності в електронному вигляді [34].

На жаль, на сьогодні, формування дохідної частини державного бюджету в Україні не є ефективним. Недоліки законодавства, превалювання застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці погіршують наповнення бюджету і, таким чином, забезпечення соціально-економічного розвитку держави.

В нашій країні існують проблеми, які потребують вирішення в найближчий час для розширення дохідної бази Державного бюджету й забезпечення достатнього виконання Україною своїх функцій:

- різниця в даних із виконання Державного бюджету України подані різними установами, які відповідають за виконання бюджету;
- невисокий рівень достовірного прогнозування надходжень;
- проблеми у функціонуванні податкової системи країни (зокрема неприйняття Податкового кодексу, податкове навантаження, низькі ставки акцизів, пільгування й адміністрування податків, лазівки законодавства тощо);
- “тінізація” економіки [40, с. 43].

Оскільки основна частина доходів бюджету формується саме за рахунок податкових та неподаткових надходжень, розглянемо детальніше основні проблеми їх формування.

Що стосується податкових доходів бюджету, то вони визначаються суттю податкової політики, яку проводить держава на конкретному етапі її розвитку, адже податки є фактором впливу на економічну діяльність підприємств, держави, вони можуть змінювати структуру діяльності окремих підприємств, структуру галузей економіки, структуру національної економіки загалом. Зокрема податки можуть бути застосовані для вирівнювання доходів громадян та забезпечення певного рівня соціальної рівності, сприяти створенню нових робочих місць через надання преференцій розвитку малого бізнесу та індивідуального підприємництва, бути

інструментом стримування інфляції, а також бути регулятором експортно-імпортних операцій [15, с.245].

Не зважаючи на збільшення сум податкових надходжень до державного бюджету, податкова система залишається недосконалою. Основними недоліками залишаються:

- ✓ нерівномірність і несправедливість розподілу податкового навантаження;
- ✓ перетворення податкової системи у чинник пригнічення економічного зростання та інвестиційної активності;
- ✓ проблема подвійного оподаткування;
- ✓ нестабільність податкового законодавства [13, с.112].

Також до проблем формування обсягу податкових надходжень можна віднести:

- зі зростанням ставок податків, що збільшило надходження до бюджету коштів, паралельно зростає соціальна напруга в суспільстві, що почала виражатися в недовірі до дій державного апарату, тому випадків ухилення від сплати податків та існування тіньових схем ведення бізнесу стало значно більше;
- відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти почали призводити до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття;
- ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств;
- зменшилися надходження рентної плати за транспортування;
- значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій. При цьому також зазнала змін і структура аналізованих податків: внаслідок різкого скорочення обсягів імпорту відбулося зменшення частки ввізного мита та відповідне збільшення частки вивізного у загальній структурі податків [33, с.555].

Що стосується неподаткових надходжень, то по відношенню до податкових вони складають незначний відсоток. Проте, не дивлячись на це, держава повинна сприяти зростанню їх надходжень в бюджет, тому що саме вони забезпечують скорочення дефіциту, заповнення недоотриманої частини доходів за рахунок податків.

Роль неподаткових надходжень в забезпеченні перерозподільчих процесів є значною і в перспективі для України не знижується, тому важливим завданням фінансового апарату держави є пошук шляхів удосконалення механізму мобілізації цих надходжень, ефективного використання його складових у процесі наповнення бюджету.

Основними проблемами формування неподаткових надходжень є:

1. зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ;
2. зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів [33, с.557].

Ще однією із проблем є високий рівень адміністративного тиску, який виявляється при стягненні адміністративних зборів та платежів. Спроби уряду збільшити доходи від державних підприємств, створюють негативні перешкоди для працівників державного та комунального секторів економіки. Через велику кількість доходів, які вони віддають до державного бюджету, у їхньому розпорядженні не залишається достатня кількість фінансових ресурсів для розвитку очолюваних підприємств, підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів та наданих послуг, що з часом починає знижувати їхню дохідність[23, с.41].

Незважаючи на стабільне збільшення дохідної частини бюджету спостерігається також тенденція до зростання структурного (нециклічного) бюджетного дефіциту, який характеризується нарощуванням державних витрат швидшими темпами, ніж зростають доходи.

Як відомо, на стан доходів Державного бюджету сучасності певним чином впливає також зміна обсягів ВВП, військові дії на Сході України та втрата територій від анексії.

Таким чином, аби запобігти негативних наслідків виконання доходів бюджету на усіх стадіях бюджетного процесу та досягти ефективного їх формування, необхідно застосувати низку заходів, які сприяли б одночасно підвищенню доходів бюджету та скороченню державних видатків.

3.2. Диверсифікація джерел доходів Державного бюджету

Доходи бюджету є суттєвим комплексним фактором впливу на соціально – економічне становище держави, що забезпечує її фінансову стійкість, соціальну стабільність, дає можливість здійснювати перерозподіл коштів на користь пріоритетних галузей економіки, вирішувати проблеми соціального захисту населення.

На сьогодні, актуальним питанням бюджетної політики є проблема диверсифікації джерел доходів наповнення бюджету. Задля усунення існуючих проблем наповнення дохідної частини Державного бюджету необхідно здійснити низку заходів.

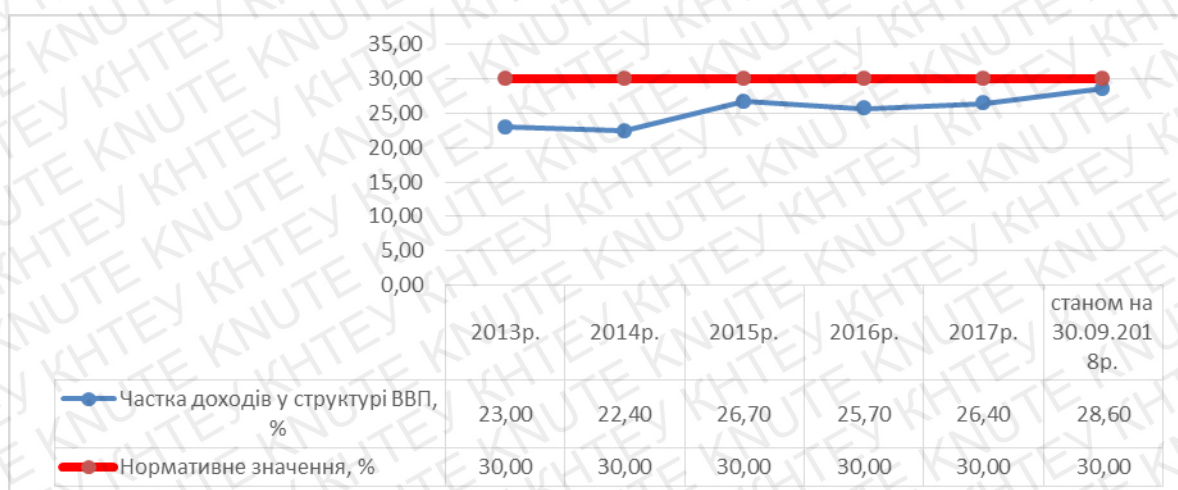
Актуальним є питання визначення чинників, які впливають на динаміку доходів бюджету держави та окреслення напрямів вдосконалення формування дохідної бази бюджету в майбутньому.

Одним з основних чинників - макропоказників, що впливають на формування доходів Державного бюджету України є саме рівень ВВП. У сучасних умовах факторний аналіз валового внутрішнього продукту дозволяє прогнозувати економічний стан країни та життєвий рівень її населення, що є досить актуальним.

Проаналізувавши відношення дохідної частини Державного бюджету України до ВВП, можна дійти до висновку, що при нормативному значенні у 30% протягом 2013 - 2018 рр. значення надходжень були нижчими.

Так, дані рис. 3.2.1. свідчить про те, що найнижче значення спостерігалось у 2014 р. – 22,4%, що свідчить про нераціональність розподілу ВВП та неефективну фінансову політику держави, що призводить у свою чергу до зростання дефіциту бюджету. Найбільше значення, а саме 26,7% було зафіксовано у 2015р. що зумовлено грошовими надходженнями з-за кордону.

Станом на 30.09.2018 р. частка доходів у структурі ВВП становить аж 28,6%, що всього на 1,4% менше від нормативного значення.

Рис. 3.2.1 Динаміка частки фактичних надходжень Державного бюджету у ВВП у 2013–2018рр. та її нормативне значення, [47]

У плануванні бюджету вагому роль займає також номінальний курс гривні до долара США. Протягом досліджуваного періоду спостерігається девальвація гривні.

Лише станом на 1 січня 2013 р. та 1 січня 2014 р. курс залишився незмінним та становив 7,99 грн. за долар США (див. рис. 3.2.2). Уже протягом 2014 р. гривня девальвувала і станом на 01.01.2015р. її значення становило 15,76 грн. за долар США. На падіння курсу гривні впливали: нестабільна політична ситуація; низька поінформованість населення Національним Банком України щодо стану валютної системи, що стало причиною паніки серед громадян. Після цього кожного року спостерігається девальвація гривні. У 2015 році були відмічені найвищі її темпи, а протягом 2016 р. національна валюта України знизилася до рівня 27,19 грн. за долар. На початку 2018 р. курс становив 28,06 грн. за долар США, а станом на 01.09.2018 р. – 28,27 грн. за долар США.

В бюджеті на 2018 курс передбачено в розмірі 30 гривень за долар. Однак, більшість експертів прогнозують подальшу девальвацію гривні, бо кілька мільярдів гривень необхідно віддати на погашення зовнішнього державного боргу, в той же час без чергового траншу від Міжнародного валютного фонду рівень інфляції зростає.

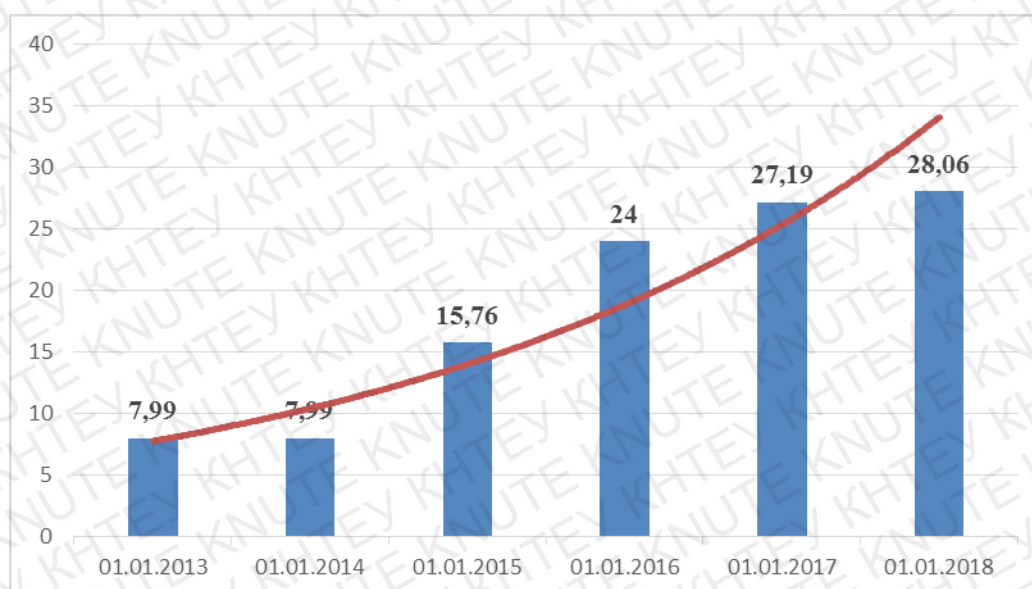

Рис. 3.2.2 Курс гривні до долара США станом на 01.01.2013-01.01.2018 рр., грн, [48]

Отже, проаналізувавши вище наведений графік можна стверджувати, що знецінення вартості національної валюти по відношенню до іноземної, спричинило збільшення видатків із державного бюджету на підтримку стабілізуючого курсу національної грошової одиниці, а це в свою чергу до зменшення доходів.

Оскільки на основі досліджених показників структури доходів Державного бюджету України видно, що основну частку складають податкові надходження, то вдосконалення діючої системи оподаткування буде мати найбільш вагомий вплив на подальше поліпшення системи доходів державного бюджету.

Серед основних заходів щодо збільшення податкових надходжень можна запропонувати такі:

- 1) основним податковим платежам необхідно надати більшої еластичності в плані диференціації ставок податків, скорочення пільгового оподаткування, гармонізації податків на споживання з податками на особисті доходи і прибутки підприємств. Мається на увазі, що податки повинні доповнювати один одного з метою досягнення рівномірного податкового навантаження, оптимального перерозподілу коштів між окремими соціальними групами і територіями;

- 2) кардинальних змін заслуговує чинний в Україні порядок справляння податків на споживання; тут йдеться передусім про податок на додану вартість, із

якого майже 50% платників мають пільги, що деформує вартісні пропорції в доходах громадян і може мати негативні соціальні наслідки;

3) податок на прибуток підприємств недостатньою мірою виконує регулятивні функції, для їх підвищення необхідно диференціювати ставки залежно від розміру отриманого підприємством прибутку, маючи на увазі, що ступінь диференціації не повинен бути надто великим;

4) з огляду на світовий досвід потребує вдосконалення амортизаційна політика в Україні: передбачене законодавством оподаткування капітального доходу від індексації вартості основних фондів, недостатньо диференційована шкала норм прискореної амортизації для основних фондів третьої групи, застосування понижувального коефіцієнту амортизаційних відрахувань, спроби узаконити перерахування до бюджету частини амортизації - все це значно гальмує реальні інвестиції [29, с.47].

Також, для того, щоб подолати проблеми, які перешкоджають надходженню податкових доходів до державного бюджету у достатній кількості необхідно:

- ✓ так як одним з найвагоміших податків є акцизний, то необхідно підвищувати ставки акцизу, адже в будь-якому разі купуватимуться алкоголь, цигарки та пальне, що призведе до збільшення надходжень до бюджету;
- ✓ необхідно збільшувати оподаткування великих платників податків, адже саме у їх руках зосереджена найбільша кількість фінансових ресурсів та їхнє число зростає. Це дозволить отримувати більше доходів у бюджет від підприємств, які мають на це можливості і злегка звільнити від податкового тягара малих компаній, що сприятиме зменшенню фактів приховування доходів та оборотів діяльності;
- ✓ зменшити кількість наданих податкових пільг, створити та законодавчо затвердити перелік напрямів, на які вони надаються;
- ✓ підвищити ставки ввізного мита на купівлю електрокарів, з метою стимулювання роботи національних виробників [15, с.246].

Що стосується неподаткових надходжень, то їх частка у доходах бюджету України є невисокою. Відповідно, низький рівень неподаткових надходжень

призводить до того, що держава цю нестачу намагається компенсувати шляхом або запровадження нових обов'язкових платежів або збільшення частки неподаткових надходжень за рахунок залучення до бюджету власних коштів бюджетних установ та організацій, а також коштів, отриманих від приватизації державного майна.

Тому, для підвищення обсягу неподаткових надходжень та зменшення податкового тиску, пропонуються наступні заходи:

- отримання достовірної та об'єктивної інформації про зміни в законодавстві, які можуть бути, для обчислення неподаткових доходів;
- підвищення обґрунтування макроекономічних показників як бази планування неподаткових доходів бюджету;
- посилення ролі ринкових джерел в формуванні доходів бюджетів (надходження коштів від приватизації державного майна, продажу державних акцій, податків на власність та ін.);
- зміцнення фінансового становища суб'єктів господарювання;
- збільшення кількості платних послуг, які можуть надаватися державними органами та пошук нових видів таких послуг, потреба у яких виникає у певних ситуаціях;
- реструктуризація доходів бюджету, а саме оптимальне поєднання прямих та непрямих податків, податкових та неподаткових платежів, доходів бюджетів та цільових фондів [30, с.116].

На сучасному етапі економічного розвитку України виникає проблема збалансованості бюджету. Кожного року спостерігається дефіцит державного бюджету, тобто перевищення бюджетних видатків над доходами. Тому постає необхідність вживати заходи, спрямовані на збільшення бюджетних надходжень

Основними резервами збільшення дохідної бази Державного бюджету України є:

1. Зростання ВВП;
2. Виключення у податковому законодавстві двозначності трактування окремих положень, його лібералізація, розширення бази оподаткування;

3. Зменшення кількості дотацій, раціональне надання податкових пільг, посилення їх ефективності;
4. Зниження рівні тінізації економіки;
5. Запровадження жорсткого контролю стосовно імпорту і виробництва контрабандної акцизної продукції;
6. Зростання реальної заробітної плати;
7. Збільшення обсягів інвестицій в економіку країни;
8. Створення дієвого механізму управління державним майном [20, с.258].

Основні завдання розбудови вітчизняної ринкової економіки, які забезпечать безпосередній вплив на формування системи доходів Державного бюджету України зображені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Вплив стратегічних напрямів розбудови ринкової економіки на формування дохідної частини Державного бюджету України [43]

Стратегічні напрями розвитку економіки України	Що потрібно здійснити	Вплив на доходну частину Державного бюджету України
Орієнтована структурно-інноваційна модель економічного розвитку/підвищення конкурентоспроможності економіки держави	Сприяння застосувати інновації у виробництві: пільгове оподаткування підприємств, які створюють та застосовують інновації й дотації з державного бюджету для створення технопарків та розробку інноваційних технологій в Україні.	Зростання ВВП, а отже і зайнятості, і зростання доходів Державного бюджету України.
Підвищення добробуту населення та стабільність соціального захисту населення	Забезпечення стабільного рівня інфляційних процесів в Україні та зростання реальних заробітних плат і соціальних платежів.	Підвищення податкових надходжень від зростаючого попиту.
Стабілізація державних фінансів	Зниження зростання поточних видатків держави та забезпечення стабільності мобілізації доходів.	Стабілізація надходжень до бюджету.
Застосування середньострокового планування	Введення в дію розробок методик середньострокового планування.	Достовірність планування доходів та їх достатність для забезпечення всіх видатків.

Продовження табл. 3.1

Сприяння розвитку бізнесу/зростання інвестицій в реальний сектор економіки	Політична стабільність у державі, забезпечення стабільної податкової політики, сприятливої для інвестування у вітчизняну економіку.	Детінізація економіки, зростання ВВП, зайнятості та доходів бюджету.
Модернізація базових галузей економіки держави	Зростання інвестицій в економіку як від інвесторів, так й інвестицій держави.	Зростання ВВП, зайнятості та доходів бюджету.

Для більш ефективного формування та виконання бюджету за доходами, нам необхідно набиратися досвіду, в який входить позитивні і негативні процеси формування доходної частини бюджету на основі зарубіжного досвіду, більш розвинутих європейських країн.

Так, зміцнення доходної бази державного бюджету, спираючись на вітчизняні та світові реалії, повинно здійснюватися шляхом врахування:

- прогнозів розвитку світових економік та стану ринку капіталів;
- вітчизняних змін законодавчої бази з питань формування доходів;
- засад фіскального регулювання;
- показників бюджетного планування як основи бюджетного механізму, що дозволить зміцнити доходну базу і підвищити макропоказники економічного становища України [35, с.199].

Таким чином, формування доходів бюджету необхідно розглядати як єдиний, взаємопов'язаний процес, котрий прямо і безпосередньо залежить від розвитку національної економіки і суспільного відтворення в цілому. Це має стати основою побудови єдиного механізму мобілізації податків і виконання доходів бюджету з метою забезпечення виконання зобов'язань держави.

Побудова системи доходів і управління бюджетними ресурсами в цілому має відбуватись з урахуванням особливостей стадій національного відтворення і формування державних фінансових ресурсів на кожному етапі суспільного розвитку.

З метою забезпеченості рівномірності надходжень та забезпечення диференціації в державний бюджет наповнення доходної частини бюджету повинно

йти з різних джерел для більшої стабілізації, рівноваги економічної системи та зменшення ризикованості надходжень.

ВИСНОВКИ

Державний бюджет є одною із головних ланок фінансової системи. З його допомогою уряд концентрує у своїх руках значну частину національного доходу, перерозподіленого фінансовими методами. Дослідження особливостей формування доходної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення.

Під доходами Державного бюджету розуміють сукупність грошових відносин, що є частиною ВВП і використовується державою для здійснення свої функцій. Класифікують доходи Державного бюджету за 8 критеріями, а саме: за рівнем бюджетної системи, за групами, підгрупами та видами, за періодичністю зарахування, за змістом, призначенням територіального формування, методами формування, джерелами формування та за обставинами надходжень у бюджет.

Основними методами формування доходів країни є пряме вилучення доходів з державного сектору, отримання доходів від державних угідь, майна і послуг, перерозподіл доходів фізичних і юридичних осіб за допомогою податків та залучення позик. Основними джерелами формування доходів є ВВП, зовнішні надходження і національне багатство. Застосування державою різноманітних методів та засобів формування й мобілізації державних доходів сприятиме становленню та розвитку ефективної податкової системи ринкового типу. Ефективне збалансування доходів та видатків підвищує соціально – економічне становище країни, отже, доходи, у свою чергу, є суттєвим інструментом, що застосовується для покриття державних видатків.

При дослідженні зарубіжного досвіду формування доходів бюджету було виявлено, що Україні необхідно запозичати досвід інших країн. Так, у зарубіжних країнах відбувається перебудова прямого оподаткування шляхом посилення податкового тиску на майно й особисті доходи громадян за одночасного зниження ставок податків для оподаткування прибутків суб'єктів господарювання. Поряд з цим, має місце загальноєвропейська тенденція до підвищення ставок непрямих податків.

Дослідження основних складових елементів доходів Державного бюджету показало, що на 81,17% доходи Державного бюджету України формуються за рахунок податкових надходжень, на другому місці знаходяться неподаткові надходження та складають 17,28% від загального обсягу доходів. Найменшу частку складають офіційні трансферти – 0,99%, цільові фонди – 0,52% та доходи від операцій з капіталом – 0,04%.

Загалом, протягом досліджуваного періоду відбувається зростання доходів. Таким чином, у 2014 р. спостерігається збільшення доходів на 17,9 млрд грн (105,3%) порівняно з минулим роком. У 2015 р. доходи зросли відносно 2014 р. на 2,67 млрд. грн. або ж на 100,5% , у 2016 р. - на 81,59 млрд. грн. або ж на 115,3%, а у 2017р. - аж на 177,16 млрд. грн. або ж у 128,8%.

Що стосується ефективності виконання дохідної частини Державного бюджету, то фактичні показники є значно меншими за планові. Так, протягом порівнюваного періоду їх різниця у 2014 р. становить – 20,6 млрд. грн., у 2016 р. - 15,25 млрд, у 2017 р. – 3,4 млрд. грн. Лише у 2015 р. спостерігається протилежна тенденція, так спостерігається перевиконання плану на 2,67 млрд. грн. Результатом цього став більший (на 8,6%) порівняно з планом рівень неподаткових надходжень.

Проаналізувавши динаміку зміни доходів бюджету, стало зрозуміло, що на них впливає велика сукупність макро – та мікроекономічних факторів, які щороку змінюють рівень участі кожного структурного елемента у загальній системі.

Незважаючи на стабільне збільшення дохідної частини бюджету спостерігається також тенденція до зростання структурного (нециклічного) бюджетного дефіциту, який характеризується нарощуванням державних витрат швидшими темпами, ніж зростають доходи.

Як відомо, на стан доходів Державного бюджету сучасності певним чином впливає також зміна обсягів ВВП, військові дії на Сході України та втрата територій від анексії.

Враховуючи комплекс макроекономічних проблем та загроз, які постають перед державою, економічна стратегія країни має бути спрямована на пошук

альтернативних джерел поповнення доходної частини бюджету та досягнення найбільшої ефективності при використанні цих коштів. Насамперед необхідно забезпечити зростання ВВП, зниження рівня тінізації економіки, запровадження жорсткого контролю стосовно імпорту і виробництва контрабандної акцизної продукції, зростання реальної заробітної плати, збільшення обсягів інвестицій в економіку країни тощо. Це сприятиме стабільності фінансової системи держави, стане запорукою розширеного відтворення, позитивного впливу на кількісні та якісні показники економічного життя країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (від 25.01.2012 р.) / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456 – VI від 8 лип. 2010 р. (зі змінами та допов.). – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 118 с.
3. Податковий кодекс України (від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI) (із змінами і доповненнями) // Голос України. – 2010. – № 229-230. – 4 грудня. / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 (із змінами) / Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11>
5. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за аг. Ред.. Базилевича В. Д. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
6. Баранова В.Г. Бюджетна система: навч. посіб. / В.Г.Баранова, О.Ю. Дубовик. – Одеса: Бартенєва, 2014. – 392 с.
7. Бачо Р.Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах / Р.Й.Бачо// Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. - № 1 (42). - с. 140-145.
8. Булгакова С. О. Фактори бюджетного ризику / С.О. Булгакова, І. С. Микитюк // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. – 2011. – №2. – с. 132-138.
9. Бюджетна система : навчальний посібник. Друге видання, перероблене і доповнене / І.Л. Шевчук, В.О. Черепанова, Т.О. Ставерська / – Харків : Видавець Іванченко І. С., 2015. – 284 с.
10. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр навч. л-ри; Тернопіль: Екон. думка, 2012. – 871 с.
11. Бюджетна система : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.

12. Гаруст, Ю.В. Порівняльна характеристика фінансових систем Великобританії та України [Текст] / Ю.В. Гаруст, Б.О. Толкачов // Форум права. - 2017. - №1. - С. 5-9.
13. Глухова В. І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України в сучасних умовах / В. І. Глухова, І. П. Іванова // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". - 2017. - № 5. - С. 111-114.
14. Гордієнко Є.С. Аналіз змін Податкового кодексу України: проблеми і недоліки функціонування ПДФО / Є.С. Гордієнко, А.С. Чужикова // Теоретичні і практичні наукові інновації: підсекція «Фінанси, грошовий оборот та кредит». – 2013. - № 2. - С. 113-116.
15. Городецька Т. Е. Аналіз податкових надходжень в системі доходів бюджету / Т. Е. Городецька, А. С. Поровай // Молодий вчений. - 2017. - № 2. - С. 243-247 .
16. Єпіфанов А. О. Бюджет – головна ланка фінансів держави : монографія / А. О. Єпіфанов, І. І. Дьяконова, І. В. Сало. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 201 с.
17. Західна О.Р. Аналіз доходів та видатків Державного бюджету України./ О.Р. Західна, Л.О. Петик, О.С. Щур-Живко // Молодий вчений. – 2018. - № 2(54). – с. 714-718.
18. Зелик С.С. Досвід формування бюджетів територіальних громад у країнах з розвинутою економікою / С.С. Зелик // Економічний вісник університету. – 2017. – Випуск № 34/1. – с. 245-250
19. Калітвенцева Ю. С. Доходи державного бюджету Франції та України / Ю. С. Калітвенцева // Молодіжний економічний дайджест: наук. електр. журн. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана».– Київ : КНЕУ, 2015. – № 1. – С. 43–49
20. Касперович Ю. Доходи бюджету в умовах трансформаційних зрушень системи фінансово-економічного регулювання / Касперович Ю. // Економічний аналіз. -2012. – Вип. 10, ч. 2 – с. 254-259
21. Карлін М.І. Фінансова система України: Навчальний посібник / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с.

22. Кир'язова Т. О. Доходи державного бюджету України: проблеми формування та можливі джерела збільшення / Т. О. Кир'язова, Н. І. Чулак // Економіка. Фінанси. Право. - 2017. - № 2/2. - С. 40-44.
23. Корнієнко Н.М. Зарубіжний досвід програмно-цільового бюджетування та його використання в Україні / Н.М. Корнієнко // Вісн. ДДФА : Економічні науки. – 2012. – № 2(28). – С. 147-152.
24. Нечипорук Н.В. Облік доходів і видатків спеціального фонду: стан та перспективи розвитку / Н.В. Нечипорук // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». –2010. - Випуск 7 (25). Ч. 2. – с. 349-355
25. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: напрями реструктуризації та вдосконалення: автореф. дис. докт. екон. наук: 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / Цезар Григорович Огонь. – К.: КНЕУ, 2004. – 36 с.
26. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. – К.: КНТЕУ, 2003. – 580 с.
27. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навчальний посібник / Ю.В. Пасічник. – К.: Знання – Прес, 2002. – 495с.
28. Перощук З. І. Правові проблеми регулювання фондів державного та місцевого бюджетів / З. І. Перощук // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. - №4. – с. 157-160.
29. Петрович Й. Проблеми розвитку та шляхи вдосконалення податкової політики України // Банківська справа: зб. наук. праць. - 2009. - № 6. - С. 43-49.
30. Плотнікова К.О. Співвідношення податкових та неподаткових надходжень як джерела формування доходної частини бюджету [Електронний ресурс] / К.О. Плотнікова // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. – 2016. – № 2. – С. 112-118.
31. Потеряйло І. Ю. Зарубіжний досвід застосування програмно-цільового методу бюджетування на сучасному етапі в Україні / І. Ю. Потеряйло // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2015. - № 11. - С. 331-337.

32. Слатвінська М. О. Податкові домінанти Державного бюджету України / М. О. Слатвінська // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2018. - № 23.
33. Слободянюк Н.О., Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. / Н.О. Слободянюк, К.І. Шикор // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. №15. С. 554-558
34. Сорока Р.С. Бюджетна система: навч. посіб./ Р.С. Сорока, І.Г. Благун. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 236 с.
35. Спасів Н. Я. Доходи Державного бюджету України – 2012: асиметрії формування та резерви нарощування/ Н. Я. Спасів, І. В. Турський //Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2013. - Вип. 21. - С. 195-201
36. Статівка Н. В. Запровадження програмно-цільового методу планування та виконання місцевих бюджетів в Україні: світовий досвід / Н. В. Статівка, Л. Ю. Марченко // Теорія та практика державного управління. - 2016. - Вип. 2. - С. 148-154.
37. Стефанчук Р.О. Зарубіжний досвід формування та функціонування місцевих бюджетів / Р.О. Стефанчук, О.А. Музика-Стефанчук // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.– 2010. – №1. – С. 132–138.
38. Фаріон М. М. Порівняльний аналіз джерел формування доходної частини бюджету країн ЄС та України. / М. М. Фаріон // Ефективна економіка. – № 8. – 2016 р. – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
39. Фінансові системи зарубіжних країн [Електронний ресурс]: навч. посібник / Ю.М. Руденко, В.В. Токар. – К.: КНЕУ, 2010. – 348 с.
40. Хмарук Ю.В. Необхідність та напрями вдосконалення дохідної бази Державного бюджету України/ Ю.В. Хмарук// Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки – 2009-№7-с.37-44
41. Хмарук Ю.В. Оцінка факторів впливу на доходи Державного бюджету України / Ю.В. Хмарук // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2011. - Вип. 16. - С. 82-91.
42. Чернева, Л. Д. Статистичний аналіз впливу факторів на доходи державного бюджету України / Л. Д. Чернева, Т. В. Погорелова // Статистика – інструмент

соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 4. Частина I – Одеса, ОНЕУ. – 2018. – С. 70 – 78.

43. Шулик Ю.В. Напрями бюджетної стратегії формування доходів Державного бюджету України. – 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eprints.oa.edu.ua/3135/1/Shulyk2_16112014.pdf

44. Щербіна В. В. Модель підвищення ефективності макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України [Електронний ресурс] / В. В. Щербіна // *Академічний огляд*. - 2017. - № 1. - С. 44-53

45. Юрій С. І. Фінанси : навчальний посібник / С. І. Юрій, В. М. Федосов; Мін-во освіти і науки України. – К. : Знання, 2008. – 611 с.

46. Офіційний сайт Державної Казначейської служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>

47. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>

48. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Трактування категорії доходів Державного бюджету різними науковцями [7]

№	Автор(и)	Дефініція
1.	Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.	Державні доходи - це грошові відносини, які складаються між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення й акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавному фонді з метою їх подальшого використання, тобто для здійснення державою своїх функцій.
2.	Біла О.Г., Чуй І.Р.	Доходи бюджету пов'язані із сукупністю економічних відносин з приводу розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування основного централізованого фонду грошових ресурсів держави. Це кошти, що мобілізуються державою для виконання своїх функцій та забезпечення своєї діяльності.
3.	Владимиров К.М., Абсава Л.О., Владимирова Л.В., Мінза Т.К	Державні доходи - це грошові взаємовідносини, які складаються між державою й фізичними особами в процесі витягу й акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавний фонд (бюджет) з метою подальшого використання цих коштів, тобто для виконання державою своїх функцій.
4.	Єпіфанов А.О., Дьяконова І.І. Сало І.В.	Доходи бюджету - це грошові відносини з приводу розподілу вартості, тобто це частина внутрішньо-валового ВВП, що використовуються державою для здійснення своїх функцій.

Продовження дод. А

5.	Загорський В.С., Вовчак О.Д. Благун І.Г., Чуй І.Р	Доходи Державного бюджету - здійснювані на підставі правових норм обов'язкові і добровільні надходження до бюджету, що використовуються державою для виконання своїх функцій. При чому розрізняють два види бюджетних надходжень: загальні та спеціальні.
6.	Карлін Л.І.	Доходи Державного бюджету визначає як сукупність грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, що використовуються нею для виконання своїх основних завдань і функцій. У дохідній частині бюджету показано обсяги та джерела надходжень до бюджету
7.	Пасічник Ю.В.	Доходи Державного бюджету - це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативно-правовими актами і необхідні для виконання її функцій.
8.	Юрій С.І., Федосов В.М.	Дохід бюджету - це об'єктивне економічне явище, пов'язане з сукупністю економічних відносин з приводу розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування основного централізованого фонду грошових коштів держави. За своєю сутністю доходи бюджету, з одного боку, є результатом розподільчих процесів, а з іншого об'єктом подальшого розподілу на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави. Отже, доходи бюджету - це частка централізованих ресурсів держави, що потрібні для виконання нею відповідних функцій.

Сума податкових надходжень до державного бюджету України за 2013-2017 рр., млрд. грн.,

[35]

	<i>2013р.</i>	<i>2014р.</i>	<i>2015 р.</i>	<i>2016р.</i>	<i>2017р.</i>
Податкові надходження	262,78	280,18	409,42	503,88	627,15
<i>у тому числі:</i>					
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	61,88	52,59	79,84	114,15	141,95
<i>у тому числі:</i>					
податок на доходи фізичних осіб	7,57	12,65	45,06	59,81	75,03
<i>з них:</i>					
військовий збір		2,53	9,15	11,46	15,07
податок на прибуток підприємств	54,32	39,94	34,78	54,34	66,91
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	13,86	19,04	39,80	44,09	48,66
<i>з них:</i>					
збір за спеціальне використання лісових ресурсів	0,11	0,21	0,27	0,33	0,33
збір за спеціальне використання води	0,73	0,63	0,55	0,70	0,75
плата за користування надрами	13,02	18,20	36,99	39,70	43,88
рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України			1,99	2,07	2,54
рентна плата за транспортування				1,29	1,17
Внутрішні податки на товари та послуги	163,58	183,97	241,56	325,63	422,27
<i>у тому числі:</i>					
податок на додану вартість	128,27	139,02	178,45	235,51	313,98
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	26,36	28,09	38,78	55,12	66,30
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	8,95	16,86	24,33	35,01	41,99
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	13,34	12,61	40,30	20,37	24,54
<i>з них:</i>					
ввізне мито	13,26	12,39	39,88	20,00	23,90
вивізне мито	0,08	0,22	0,42	0,37	0,64
Рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси	5,70	5,99	7,25	0,28	-0,01
Єдиний податок					0,70
Інші податки та збори	4,41	5,99	0,67	-0,65	-10,95
<i>з них:</i>					
екологічний податок	2,36	3,61	1,11	1,62	1,72

Додаток В

**Сума податкових надходжень до державного бюджету України станом на січень-вересень
2017/2018 рр, млрд. грн., [35]**

	План на 2017 рік з урахуванням внесених змін	Виконано за січень- вересень	План на 2018 рік з урахуванням внесених змін	Виконано за січень- вересень
Податкові надходження	630,80	454,74	759,90	542,59
<i>Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості</i>	144,30	101,89	173,45	140,10
<i>Податок та збір на доходи фізичних осіб</i>	77,18	53,61	91,12	65,60
<i>Податок на прибуток підприємств</i>	67,12	48,28	82,33	74,51
<i>Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів</i>	49,59	39,57	46,53	31,07
<i>Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів</i>	0,32	0,23	0,37	0,28
<i>Рентна плата за спеціальне використання води</i>	0,72	0,55	1,16	0,73
<i>Рентна плата за користування надрами</i>	44,07	36,06	40,97	26,96
<i>Рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України</i>	3,12	1,90	2,54	1,99
<i>Рентна плата за транспортування</i>	1,37	0,83	1,49	1,12
<i>Внутрішні податки на товари та послуги</i>	416,20	302,16	508,38	352,17
<i>Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)</i>	71,59	48,31	78,12	49,18
<i>Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)</i>	41,75	29,91	45,96	34,49
<i>Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування</i>	81,61	47,14	84,30	59,93
<i>Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів</i>	221,26	176,79	300,00	208,57
<i>Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції</i>	23,52	17,46	28,70	19,24
<i>Ввізне мито</i>	23,06	17,02	28,05	18,80
<i>Вивізне мито</i>	0,46	0,44	0,65	0,44
<i>Збори на паливно-енергетичні ресурси</i>	0,00	-0,02	0,00	-0,01
<i>Місцеві податки</i>	0,72	0,36	0,00	0,00
<i>Інші податки та збори</i>	-3,53	-6,68	2,84	0,02
<i>Екологічний податок</i>	1,68	1,33	2,84	2,09
<i>Надходження для фінансового забезпечення реалізації заходів, визначених пунктом 33 розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України</i>	-5,92	-8,01	0,00	-2,07

Сума неподаткових надходжень до державного бюджету України за 2013-2017 рр., млрд.
грн., [35]

	2013р.	2014р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Неподаткові надходження	72,85	68,36	120,01	103,64	128,58
<i>у тому числі:</i>					
Доходи від власності та підприємницької діяльності	33,29	28,47	71,08	51,59	71,55
<i>з них:</i>					
кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України "Про НБУ"	28,31	22,81	61,80	38,16	44,38
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	5,16	5,31	15,01	8,03	10,44
<i>з них:</i>					
плата за надання адміністративних послуг	0,87	1,62	10,56	1,34	3,33
судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави		1,06	1,71	3,60	3,59
кошти, отримані за вчинення консульських дій		0,30	0,56	0,77	0,93
виконавчий збір		0,33	0,46	0,67	0,79
надходження від орендної плати за користуванням цілісним майновим комплексом та іншим державним майном	1,06	0,98	1,22	1,03	1,06
державне мито	0,59	0,66	0,00	0,00	0,00
Інші неподаткові надходження	5,37	12,50	7,51	9,94	10,88
Власні надходження бюджетних установ	29,03	22,08	26,41	34,08	35,71

Сума неподаткових надходжень до державного бюджету України за 2013-2017 рр., млрд.
грн., [35]

	План на 2017 рік з урахуванням внесених змін	Виконано за січень-вересень	План на 2018 рік з урахуванням внесених змін	Виконано за січень- вересень
Неподаткові надходження	126,01	95,00	161,71	125,06
<i>Доходи від власності та підприємницької діяльності</i>	71,54	54,75	90,67	68,62
<i>Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність</i>	25,19	22,82	36,34	22,00
<i>Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"</i>	45,00	30,00	50,55	44,61
<i>Інші надходження</i>	1,33	1,74	3,78	2,01
<i>Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності</i>	7,05	6,68	15,31	15,57
<i>Плата за надання адміністративних послуг</i>	1,36	1,65	8,23	9,65
<i>Судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави</i>	2,14	2,53	3,33	2,62
<i>Кошти, отримані за вчинення консульських дій</i>	0,87	0,64	0,87	0,79
<i>Виконавчий збір</i>	0,40	0,58	0,57	0,52
<i>Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України</i>	0,40	0,30	0,99	0,67
<i>Інші адміністративні збори та платежі</i>	0,02	0,03	0,02	0,06
<i>Плата за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них</i>	0,07	0,05	0,10	0,06
<i>Інші неподаткові надходження</i>	11,15	7,39	12,78	8,28
<i>Кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду (крім за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення)</i>	0,05	0,04	0,06	0,06
<i>Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності</i>	0,03	0,02	0,04	0,04

Продовження дод. Д

<i>Кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів</i>	0,04	0,00	0,03	0,00
<i>Інші надходження</i>	4,02	1,65	3,47	1,82
<i>Доходи від операцій з кредитування та надання гарантій</i>	1,88	0,96	2,03	1,03
<i>Плата за користування суб'єктами малого підприємництва мікрокредитами з державного бюджету</i>	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>Збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження</i>	0,42	0,30	0,39	0,31
<i>Збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій</i>	4,71	4,41	6,76	5,02
<i>Концесійні платежі</i>	0,00	0,01	0,00	0,01
<i>Власні надходження бюджетних установ</i>	36,27	26,18	42,94	32,59